

Seksueel gezond & ongezond gedrag.

Een onderzoek naar de ervaringen van derdejaars ASB studenten in het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van seksueel gedrag.

avans
hogeschool

Isa Linger
01-06-2015

Onderzoeksrapport

Seksueel gezond & ongezond gedrag.

Een onderzoek naar de ervaringen van derdejaars ASB studenten in het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van seksueel gedrag.

Avans Hogeschool
Academie voor Sociale Studies
's-Hertogenbosch

Auteur:

Isa Linger

Opleiding: MWD
Studentnummer: 2050146
Vakcode: Afstudeertraject ASH, APA430
Docentbegeleider: Juul Donné
Schooljaar: 2014/2015

Opdrachtgever:

Expertisecentrum Veiligheid, Avans Hogeschool
Contactpersoon: Anne Boer

Datum:

01-06-2015

Voorwoord.

Voor u ligt het eindrapport: "Seksueel gezond & ongezond gedrag. Een onderzoek naar de ervaringen van derdejaars ASB studenten in het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van seksueel gedrag." Dit eindrapport is opgesteld door Isa Linger, student van de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening aan Avans Hogeschool te 's-Hertogenbosch.

De afstudeeropdracht is uitgevoerd voor het Expertise centrum Veiligheid bij Avans Hogeschool. Het Expertisecentrum houdt zich bezig met onderzoek op het gebied van maatschappelijke veiligheidsvraagstukken. Uit onderzoek van de Commissie Samson (2012) is gebleken dat er bij professionals sprake is van een tekort aan kennis in combinatie met handelingsverlegenheid. Het Expertise centrum Veiligheid had daardoor als wens te onderzoeken wat de ervaringen van studenten zijn in het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Tijdens mijn derdejaars stage heb ik zelf veel te maken gehad met seksueel gedrag binnen het werkveld. Hierdoor is de opdracht mij erg gaan aanspreken. Ik vond het een interessante uitdaging om studenten te interviewen om zodoende achter hun ervaringen te komen omtrent het omgaan met seksueel gedrag. Ik was benieuwd naar wat studenten waarnemen en signaleren, hoe zij hiermee omgaan en wat deze waarnemingen en signalen met hen doet. Door onderzoek te doen kon ik achterhalen hoe studenten omgaan met seksueel gedrag. Daarnaast kon ik achterhalen als zij behoefte hebben aan meer kennis vanuit het onderwijs. Verder sprak de doelgroep waar de studenten mee werken mij erg aan, de doelgroep jongeren zie ik namelijk als de toekomst.

Graag wil ik een aantal mensen bedanken die hebben bijgedragen aan het mogelijk maken van dit onderzoek. Als eerst wil ik mijn opdrachtgever Anne Boer van het Expertisecentrum Veiligheid bedanken voor het mogelijk maken van deze opdracht, de begeleiding en adviezen die zijn gegeven. Daarnaast wil ik Maryke Wiegand bedanken die mee heeft geholpen bij het werven en benaderen van studenten. Verder wil ik Anne-Lotte van Asseldonk bedanken voor de samenwerking en adviezen die zij heeft gegeven. Ook wil ik mijn docentbegeleider Juul Donné en mijn medestudenten uit mijn onderzoeksgroep bedanken voor hun adviezen. Tot slot wil ik alle studenten bedanken die hebben meegewerkt aan het onderzoek, zij hebben tijd vrij gemaakt in hun drukke stageperiode om deel te nemen aan dit onderzoek.

Isa Linger
Veghel, 1 juni 2015

Samenvatting.

In dit onderzoeksrapport wordt het onderwerp omgaan met seksueel gedrag bij jongeren in de leeftijd van 12 t/m 18 jaar behandeld. Naar aanleiding van het onderzoek van de Commissie Samson (2012) is namelijk geconcludeerd dat professionals die werken met jongeren weinig waarnemen van seksueel misbruik. Signalen worden over het hoofd gezien en wanneer een signaal toch wordt opgevangen dan is er vaak sprake van handelingsverlegenheid om seksueel gedrag bespreekbaar te maken. Ook is uit dit onderzoek gebleken dat professionals de behoefte hebben om seksueel gezond en ongezond gedrag van jongeren beter te kunnen signaleren en hierop adequaat kunnen reageren. Op 1 mei 2013 is het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool daarom begonnen met het Raak-Pro project. Met als doel te ontdekken wat professionals nodig hebben om adequaat te reageren op seksueel gedrag. Studenten zijn de toekomstige professionals en dit is dan ook de reden geweest om onderzoek te doen naar hoe zij omgaan met seksueel gedrag.

Voor dit onderzoek is de volgende probleemstelling geformuleerd: "Wat zijn de ervaringen van derdejaars studenten van de Academie Sociale Studies te Breda (ASB) als het gaat om het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van situaties van seksueel gezond en ongezond gedrag tijdens hun stages met jongeren?" Dit onderzoek had de volgende doelstelling: "Een bijdrage leveren aan de overkoepelende doelen van het RAAK-PRO project. Door inzicht te verwerven in datgene wat studenten ervaren in het waarnemen, beoordelen en bespreekbaar maken van seksueel gezond en ongezond gedrag zorgt dit ervoor dat het Expertisecentrum Veiligheid aanbevelingen aan de onderwijspraktijk kan aanbieden om het onderwijs te optimaliseren."

Om de probleemstelling te kunnen beantwoorden is er gebruik van de kwalitatieve onderzoeksmethode waarbij er gebruik is gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. De gekozen onderzoeksmethoden zijn literatuuronderzoek, dataverzameling doormiddel van een focusgroep en half-gestructureerde interviews met zeven respondenten. De informatie uit het literatuuronderzoek is verwerkt in een theoretisch kader. De theorie over onderwerpen rondom seksueel gezond en ongezond gedrag is hierbij als uitgangspunt genomen. De volgende onderwerpen worden in het theoretisch kader uitgewerkt: seksualiteit, seksueel gezond gedrag, normale seksuele ontwikkeling, seksueel ongezond gedrag, gevolgen, risicofactoren en competenties in het bespreekbaar maken van seksualiteit. De informatie uit de focusgroep en interviews is verwerkt onder het hoofdstuk resultaten. Deze informatie is verwerkt aan de hand van de analyse methode categorieën. Alle belangrijke informatie uit de focusgroep en interviews zijn onder verschillende categorieën verdeeld. Aan de hand van deze categorieën zijn de resultaten beschreven. Bij de resultaten is daar waar mogelijk een theoretische koppeling gemaakt. Aan de hand van de resultaten zijn er deelconclusies gevormd die een antwoord geven op de deelvragen. Vanuit deze deelconclusies is er uiteindelijk één eindconclusie geformuleerd die antwoord geeft op de probleemstelling. Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat studenten ervaren meer kennis te willen ontwikkelen wanneer het gaat om het omgaan met en bespreekbaar maken van seksualiteit. Zij geven aan weinig te hebben geleerd over het opvangen van signalen, het omgaan met seksualiteit en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Studenten behoefte hebben aan onderwijs, workshops of themadagen die stilstaan bij het onderwerp seksualiteit. Nadat de probleemstelling is beantwoord zijn er vier aanbevelingen gedaan. De volgende aanbevelingen zijn er gedaan: extra onderzoek doen, onderwijs aanbieden in het leren signaleren en bespreekbaar maken van seksueel gedrag en het organiseren van een workshop over het Vlaggensysteem waarbij een informatiegids wordt meegegeven aan studenten. Deze aanbevelingen zijn belangrijk omdat ze ervoor zorgen dat studenten methodisch leren handelen wanneer zij te maken krijgen met seksueel gedrag binnen de beroepspraktijk. Aan de hand van deze aanbevelingen is er een informatiegids voor studenten ontwikkeld. Hierin staat in een klein overzicht de belangrijkste informatie van het Vlaggensysteem uitgewerkt.

Inhoudsopgave.

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Inhoudsopgave	4
Inleiding	6
1. Introductie	7
1.1. De beroepspraktijk.....	7
1.2. Doelgroep.....	7
1.3. Aanleiding.....	8
1.4. Probleemanalyse.....	8
1.5. Probleem- en doelstelling.....	12
1.6. Begripsafbakening.....	12
2. Theoretisch kader	14
2.1. Seksualiteit.....	14
2.2. Seksueel gezond gedrag.....	14
2.3. Normale seksuele ontwikkelingsfasen.....	14
2.4. Seksueel ongezond gedrag.....	15
2.5. Gevolgen.....	15
2.6. Risicofactoren.....	16
2.7. Competenties bespreken seksualiteit.....	17
3. Methode	19
3.1. Onderzoekstype en onderzoeksmethoden.....	19
3.2. Meetinstrument.....	20
3.3. Populatie en steekproef.....	20
3.4. Praktijkonderzoek, analyse & verwerking.....	20
4. Resultaten	22
4.1. Persoonskenmerken.....	22
4.2. Seksueel gezond gedrag.....	22
4.3. Seksueel ongezond gedrag.....	23
4.4. Waarnemingen.....	24
4.5. Signaleren.....	24
4.6. Bespreekbaar maken.....	25
4.7. Competenties.....	26
4.8. Onderwijs verbeteren.....	26
5. Conclusie & Discussie	28
5.1. Conclusie deelvragen.....	28
5.2. Conclusie probleemstelling.....	31
5.3. Discussie.....	32

5.4. Aanbevelingen.....	33
6. Beroepsproduct.	35
6.1. Meerwaarde.	35
6.2. Overdracht.....	35
6.3. Feedback.....	36
7. Reflectie.	37
7.1. Onderzoekende houding.	37
7.2. Onderzoekvaardigheden.	37
7.3. Verloop en uitvoering onderzoek.....	38
Literatuurlijst.	39
Bijlage A: Operationalisering.....	42
Bijlage B: Topiclijst.	46
Bijlage C: Vragenlijst.....	47
Bijlage D: Voorbeeld analysemethode.	49
Bijlage E: beroepsproduct.	50

Inleiding.

Dit onderzoeksrapport is geschreven voor het afstudeertraject ASH (AP430) van de opleiding Maatschappelijk werk en Dienstverlening aan de Avans Hogeschool te 's-Hertogenbosch. Tijdens dit afstudeertraject zijn verschillende onderzoek stappen doorlopen, waarvan dit verslag het eindresultaat is.

Seksuele ontwikkeling in de jeugdzorg is vandaag de dag een beladen onderwerp. Uit onderzoek van de commissie Samson (2012) is gebleken dat er sprake is van een tekort aan kennis in combinatie met handelingsverlegenheid. Daarnaast komt seksueel misbruik binnen de residentiële jeugdzorg twee keer zoveel voor dan bij jongeren die thuis wonen (Commissie Samson, 2012). In dit onderzoek zal er gekeken worden naar de ervaringen van derdejaarsstudenten. Het gaat hierbij om studenten die stage lopen met jongeren in de leeftijdscategorie van 12 tot en met 18 jaar. Wat nemen zij waar met betrekking tot seksueel gedrag en hoe gaan zij hiermee om? Dit zijn belangrijke vragen die tijdens dit onderzoek naar voren zullen komen.

Opbouw van het rapport.

Er wordt een korte wegwijzer weergegeven om de opbouw van het verslag helder te krijgen. Het eerste hoofdstuk is opgezet als introductie van het onderzoek. Hierbij worden de organisatie, doelgroep en aanleiding beschreven. Vervolgens wordt er een probleemanalyse weergegeven wat volgt door de probleem- en doelstelling. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een begripsafbakening.

In hoofdstuk twee van dit rapport is het theoretisch kader weergegeven. Door middel van literatuur worden enkele deelvragen beantwoord. Deze theorie is van belang bij het lezen van het verdere verslag. In latere hoofdstukken wordt hier op terug gekoppeld om een volledig beeld van het onderzoek te krijgen.

In hoofdstuk 3 is de onderzoeksmethode die gebruikt is beschreven. Hierbij wordt er allereerst ingegaan op het onderzoekstype. Vervolgens wordt de onderzoeksmethode beschreven en meetinstrumenten toegelicht. Daarna wordt er ingegaan op de populatie en steekproef. Als laatste onderdeel wordt de gebruikte analyseprocedure uitgewerkt.

Hoofdstuk vier bevat de uitgewerkte resultaten van het praktijkonderzoek. Deze onderzoeksvragen zijn beantwoord aan de hand van de informatie die verkregen is uit de afgenomen interviews en focusgroep. Hierbij wordt een koppeling gelegd naar de literatuur.

In hoofdstuk vijf worden de deelvragen beantwoord en hieruit is vervolgens één algemene conclusie getrokken. Tot slot worden aan de hand van deze conclusie een discussie gehouden en aanbevelingen gedaan.

In hoofdstuk zes wordt de meerwaarde van het onderzoek en het bijbehorende beroepsproduct toegelicht. Verder wordt hier de overdracht van het beroepsproduct beschreven en de feedback vanuit de organisatie hierop.

In het laatste hoofdstuk wordt er een reflectie geschreven op mijn onderzoekende houding.

Daarna volgt er een literatuurlijst en wordt het rapport afgesloten met een aantal bijlages. Bijlage A weergeeft de operationalisering. In bijlage B staat de topiclijst, in bijlage c een lijst met vragen die gesteld zijn tijdens het onderzoek. Bijlage D een voorbeeld van de analysemethode categorieën die tijdens dit onderzoek is gebruikt. Tot slot bevat bijlage E het beroepsproduct.

1. Introductie.

In dit hoofdstuk worden enkele praktische zaken rondom het onderzoek beschreven. Als eerste wordt er stil gestaan bij het Expertisecentrum Veiligheid, dit is de beroepspraktijk waarvoor het onderzoek wordt uitgevoerd. Vervolgens zal er ingezoomd worden op de doelgroep en de aanleiding van het onderzoek. Daarna wordt er een gedegen probleemanalyse beschreven, waarin het probleem vanuit verschillende invalshoeken bekeken wordt. Tot slot wordt aan de hand van deze probleemanalyse een probleemstelling en deelvragen geformuleerd.

1.1. De beroepspraktijk.

De beroepspraktijk van dit onderzoek is het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool. Het Expertisecentrum houdt zich bezig met onderzoek op het gebied van maatschappelijke veiligheid. Hierbij zoeken ze naar antwoorden op complex veiligheidsvraagstukken. Het Expertisecentrum Veiligheid stimuleert kennisontwikkeling en draagt bij aan de kwaliteit van verschillende opleidingen van Avans Hogeschool. Daarbij heeft het Expertisecentrum Veiligheid als doel het vergroten van de deskundigheid bij docenten en het verbreden van competenties van studenten (Avans, n.d.). Ze voeren verschillende onderzoeksprojecten uit, waarbij de uitkomsten direct toepasbaar zijn binnen de opleidingen en het bedrijfsleven (Avans, n.d.). Het Expertisecentrum bestaat uit 5 lectoraten, zij belichten veiligheidsvraagstukken elk vanuit hun eigen perspectief (Avans, n.d.).

In 2013 is het Expertisecentrum Veiligheid gestart met het RAAK-PRO project 'Gezond seksueel gedrag in de residentiële jeugdzorg: duurzaam verbeter van professioneel handelen.' Dit project is een klein onderdeel van het Expertisecentrum Veiligheid en valt onder het lectoraat Veiligheid in Afhankelijkheidsrelaties (Avans, n.d.).

Uit onderzoek van de Commissie Samson (2012) is gebleken dat professionals de behoefte hebben om seksueel gezond en ongezond gedrag in de residentiële jeugdzorg beter te kunnen signaleren en hierop adequaat te kunnen reageren. Uit onderzoek blijkt namelijk dat professionals signalen vaak over het hoofd zien, of niet weten hoe zij hierop moeten reageren (Commissie Samson, 2012). Dit is de aanleiding geweest om te starten met het RAAK-PRO project (Gezond Seksueel gedrag RJ, n.d.). In paragraaf 1.3. wordt de aanleiding van dit onderzoek verder toegelicht. Omdat het een complex vraagstuk betreft wordt het onderzoek uitgevoerd in vier jaar, in samenwerking met TNO, Movisie, ACCARE en Rutgers WPF (Avans, n.d.). De officiële doelen van het RAAK-Pro project zijn:

1. De handelingsbekwaamheid van (aankomende) professionals in de residentiële jeugdzorg met betrekking tot seksualiteit en seksueel gedrag van residentieel geplaatste jongeren bevorderen (Gezond seksueel gedrag RJ, n.d.).
2. Kennis ontwikkelen over het succesvol uitvoeren en implementeren van het Vlaggensysteem RJ binnen organisaties voor residentiële jeugdzorg en het Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs (Gezond seksueel gedrag RJ, n.d.).

Het RAAK-PRO project heeft als missie een bijdrage te leveren aan een gezonde seksuele ontwikkeling van jongeren in de residentiële jeugdzorg. Hierdoor zal het risico op seksueel ongezond gedrag in de residentiële jeugdzorg afnemen wat zal zorgen voor een veiligere leefklimaat.

Dit vierjarig onderzoek wordt vanuit drie praktijken uitgevoerd. Het is een samenwerking tussen onderzoekspraktijk, beroepspraktijk en onderwijspraktijk. Alle drie de praktijken zullen ieder een deelproject uitvoeren (Gezond seksueel gedrag RJ, n.d.). Op langere termijn zullen de resultaten van dit onderzoek nuttig zijn voor het Expertisecentrum Veiligheid maar ook voor het onderwijs. Het Expertisecentrum Veiligheid wil het onderwijs kennis aanbieden om adequate professionals op te leiden die kunnen omgaan met seksueel gezond en ongezond gedrag (Gezond seksueel gedrag RJ, n.d.).

1.2. Doelgroep.

Het Expertisecentrum Veiligheid voert verschillende onderzoeken uit, hierdoor heeft het te maken met verschillende doelgroepen. In dit onderzoek beperkt de doelgroep zich tot derdejaars studenten van de Academie voor Sociale Studies te Breda (ASB), die momenteel stage lopen met

de doelgroep jongeren. Het gaat hierbij om voltijd studenten die een MWD, SPH of CMV opleiding volgen.

Dit zelfde onderzoek zal worden uitgevoerd bij de academie voor Sociale Studies te 's-Hertogenbosch. Het zal echter door een andere onderzoeker worden uitgevoerd. Wegens tijdgebrek is het onmogelijk om studenten van beide locaties door 1 persoon te laten onderzoeken.

Het bespreekbaar maken van seksueel gezond en ongezond gedrag is een ingewikkeld onderwerp. Uit onderzoek van de Commissie Samson is gebleken dat bij professionals die werkzaam zijn binnen de residentiële jeugdzorg sprake is van handelingsverlegenheid wanneer zij signalen opvangen. Omdat derdejaars studenten ASB de toekomstige professionals zijn, is het van belang onderzoek te doen naar de ervaringen van studenten met betrekking tot het signaleren, adequaat reageren en bespreken van seksueel gezond en ongezond gedrag (Commissie Samson, 2012).

1.3. Aanleiding.

Studenten van de Academie Sociale Studies zijn de toekomstige professionals in de beroepspraktijk. Kunnen zij straks binnen de residentiële jeugdzorg omgaan met seksueel gezond en ongezond gedrag? Bespreken zij dit gedrag of is er sprake van handelingsverlegenheid? Beschikken zij over genoeg kennis om adequaat te handelen wanneer er sprake is van seksueel ongezond gedrag?

Deze vragen vormen een aanleiding om kwalitatief onderzoek te doen onder derdejaars ASB studenten. Uit onderzoek van de Commissie Samson (2012) is namelijk geconcludeerd dat professionals die werkzaam zijn binnen de residentiële jeugdzorg slechts weinig waarnemen van seksueel misbruik. Signalen worden veelal over het hoofd gezien. Wanneer een signaal toch wordt opgevangen dan is er binnen een team sprake van handelingsverlegenheid om seksueel gedrag bespreekbaar te maken. Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat professionals de behoefte hebben om seksueel gezond en ongezond gedrag van jongeren beter te kunnen signaleren en hierop adequaat te kunnen reageren. (Commissie Samson, 2012).

In het onderzoek van de Commissie Samson (2012) is daarnaast naar voren gekomen dat:

- Kinderen in de residentiële jeugdzorg vaker slachtoffer zijn van seksueel misbruik dan andere leeftijdsgenoten.
- Het betreft zowel misbruik door medewerkers als door groepsgenoten.
- Een groot deel van het seksueel misbruik blijft onopgemerkt.
- Groepsleiders vinden het lastig om seksueel misbruik bespreekbaar te maken.
- Professionals vinden het moeilijk om adequaat te handelen wanneer er sprake is van grensoverschrijdend gedrag.

Kwetsbare kinderen en jongeren hebben recht om zich op seksueel gebied veilig te kunnen ontwikkelen. Hiervoor is het van belang dat er aandacht wordt gegeven aan de wensen en grenzen van jongeren. Om dit te kunnen realiseren zijn er handelingsbekwame professionals nodig binnen de residentiële jeugdzorg. Er is behoefte aan professionals die seksueel gedrag van jongeren kunnen signaleren en weten hoe zij hierop adequaat kunnen reageren (Commissie Samson, 2012). Op 1 mei 2013 is het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool daarom begonnen met het Raak-Pro project. Het is van belang te ontdekken wat professionals nodig hebben om adequaat te reageren op seksueel gedrag. Omdat studenten de toekomstige professionals zijn in het werkveld van de residentiële jeugdzorg is het van belang te onderzoeken hoe zij omgaan met seksueel gedrag. Wat voor ervaringen en waarnemingen zij al hebben meegemaakt (Avans, n.d.).

1.4. Probleemanalyse.

Residentiële jeugdzorg

Residentiële jeugdzorg is een benaming voor uiteenlopende typen zorg voor jeugdigen. Het betreft zorg voor kinderen tussen de 0-23 jaar. De residentiële jeugdzorg is een breed begrip en wordt hierom onderverdeeld in vier sectoren. Loeffen (2007) maakt onderscheid in de volgende vier sectoren: gefinancierde jeugdzorg, jeugd-GGZ, de zorg voor licht verstandelijke gehandicapte jeugdigen en de justitiële jeugdinrichtingen. Binnen deze sectoren bestaan er verschillende typen residentiële zorg: gesloten, besloten en open instellingen, leefgroepen, verblijf in deeltijd, dagbehandeling of 24-uurszorg (Boendermaker, van Rooijen, Berg & Bartelink, 2013).

Uit onderzoek van de commissie Samson (2012) is gebleken dat er bij jongeren in de residentiële jeugdzorg meer sprake is van seksueel misbruik dan bij de gemiddelde Nederlandse jongeren. Dit komt doordat professionals onvoldoende signalen opvangen met betrekking tot seksueel gedrag. Wanneer er toch een signaal wordt opgevangen wordt dit niet tot nauwelijks binnen het team besproken vanwege de grote handelingsverlegenheid bij professionals. De residentiële jeugdzorg is onvoldoende in staat de seksuele problematiek te onderkennen, bespreekbaar te maken en hierop adequaat te reageren.

Handelingsverlegenheid

Handelingsverlegenheid is een lastig begrip. In de praktijk komt het regelmatig naar voren, maar in de literatuur wordt het weinig gebruikt. Toch is in de jeugdsector handelingsverlegenheid een relevant thema. Movisie hanteert daarom de volgende definitie: Handelingsverlegenheid houdt in dat een professional niet handelt, twijfelt om te handelen of niet weet hoe te handelen terwijl de situatie er wel om vraagt. Handelingsverlegenheid ontstaat doordat er sprake is van onduidelijkheid over het probleem of het signaal, gebrek aan kennis en ervaring, een onveilige situatie of angst voor een conflict (Movisie, n.d.).

Professionals dienen over voldoende vaardigheden te beschikken om wat opvalt te signaleren. Uit onderzoek van de commissie Samson (2012) blijkt dat er niet snel genoeg gehandeld wordt. Vaak wordt er te lang gewacht om signalen bespreekbaar te maken in het team, met de ouders en/of de jongere. Overleg en samenwerking is een belangrijke factor om seksueel gedrag bespreekbaar te kunnen maken. Handelingsverlegenheid heeft te maken met verschillende niveaus:

- De professionele competenties van de professional. Er moet vertrouwen zijn in de eigen competenties.
- De relatie tussen professional en ouders/jongere. Er mag geen drempel zijn om in gesprek te gaan met ouders en/of de jongere om over het gedrag te praten.
- Steun vanuit de organisatie. Professionals hebben recht op ondersteuning en werkbegeleiding vanuit de organisatie (Zorg & Welzijn, n.d.).

Met anderen in gesprek gaan over seksueel gedrag is voor hulpverleners een lastige stap. Toch blijkt uit onderzoek (Heemelaar, 2008) dat het leren bespreken van seksualiteit belangrijk is. Met anderen in gesprek gaan over seksualiteit doorbreekt het taboe. Hulpverleners worden hierdoor vaardiger in het omgaan met seksueel gedrag (Heemelaar, 2008).

Gezond seksueel gedrag.

Normaal seksueel gedrag is subjectief. Datgene wat als normaal wordt gezien komt overeen met een norm binnen een cultuur, maatschappij of gezin. Seksualiteit is positief, wanneer er gehandeld wordt met respect voor jezelf en voor anderen. Het is van belang dat er rekening wordt gehouden met waarden, grenzen, wensen en mogelijkheden (Maris, van der Vlugt, Deurloo, & Lanting, 2014). Gezond seksueel gedrag dient volgens het Vlaggensysteem (Frans & Franck, 2011), aan een aantal criteria te voldoen. Hieronder volgen de criteria met korte uitleg:

- Vrijwillig: Hierbij wordt er gekeken naar de keuze van jongeren. Kiezen jongeren voor dit gedrag, of durven ze geen nee te zeggen?
- Wederzijdse toestemming: Er is sprake van wederzijdse toestemming wanneer jongeren allebei de seksuele handelingen willen uitvoeren.
- Gelijkwaardigheid: Hierbij gaat het om de gelijkwaardigheid tussen de jongeren. Zij moeten even oud, slim en/of sterk zijn.
- Context adequaat: Het seksueel gedrag moet passen bij de leeftijd, normen en waarden.
- Zelfrespect: Weet de jongere de gevolgen van het gedrag.
- Ontwikkelingsadequaat: past het gedrag bij de ontwikkelingsleeftijd van de jongere (Frans & Franck, 2011).

Ongezonder seksueel gedrag.

De laatste jaren neemt de ongerustheid over seksueel ongezond gedrag van jongeren steeds meer toe. Seksueel ongezond gedrag houdt in dat er sprake is van gedwongen seksueel gedrag. In de

hulpverlening bestaat er veel onduidelijkheid over waar de grens hoort te liggen. Het is voor hulpverleners niet altijd duidelijk te beoordelen als het gaat om vrijwillig of dwingend seksueel gedrag. Uit onderzoek (Bondgardt, Mouthaan & Bos, 2009) blijkt dat er toch grote meningsverschillen zijn met betrekking tot ongezond seksueel gedrag. Om te voorkomen dat hulpverleners elk een andere visie hebben op ongezond seksueel gedrag is het van belang een beleid hier op te ontwikkelen. Uit dit onderzoek is daarnaast gebleken dat hulpverleners vaak vergeten dat seksueel gezond en ongezond gedrag deel uit maakt van de professionele begeleiding. Seksueel ongezond gedrag kan schadelijk en bedreigend zijn voor een gezonde ontwikkeling van jongeren. Soms zijn dit alleen fysieke verwondingen, maar vaak spelen psychische effecten ook een grote rol (Heemelaar, 2008). Seksueel grensoverschrijdend gedrag hoeft echter niet in alle gevallen de gezonde ontwikkeling van jongeren te verstoren (Bondgardt, Mouthaan & Bos, 2009).

Geschiedenis.

Seksualiteit raakt ieder persoonlijk en is daarom ook een sociaal verschijnsel. Praten over seksualiteit is al in de periode 1945-1965 een probleem. In deze periode zorgde de residentiële jeugdzorg voor bescherming van het kind tegen de lichamelijke en zedelijke ondergang. Seksueel misbruik komt in deze periode al voor, echter wordt het niet aangepakt door middel van een speciaal beleid. Kennis en inzicht ontbreken binnen de jeugdzorg, waardoor seksueel misbruik bij jongeren niet aan het licht wordt gebracht. Jongeren die toch hun verhaal omtrent ongewenst seksueel contact durven te vertellen, worden niet geholpen of uitgelachen (Commissie Samson, 2012). In de jaren zestig ontstaat er een lossere houding met betrekking tot seksualiteit. Tradities en het verzuilde systeem verdwijnen. Ook door de pil die werd ontwikkeld, is het mogelijk geworden om seksualiteit te beleven zonder zorgen en gevolgen (Heemelaar, 2008). In de jaren zeventig werd het eigen morele besef steeds belangrijker. Dit ging gepaard met een ruimhartigere houding ten opzichte van pedofilie. Hierdoor was er sprake van een groter tolerantie voor erotische gevoelens van hulpverleners voor jongeren binnen de residentiële jeugdzorg. Het risico op seksueel misbruik door hulpverleners werd hierdoor vergroot. Echter werd seksueel misbruik niet erkend als een probleem (Commissie Samson, 2012). In de jaren 90 is seks doorgedrongen in ons bestaan. Seks en praten over seks begint meer naar voren te komen. Uit onderzoek van Brugman (Heemelaar, 2008) blijkt dat 75% van de jongeren in 1995 vindt dat 'veel voor elkaar voelen' voldoende voorwaarde is voor seksueel contact. Uit onderzoek van de Graaf (2005) is gebleken dat de jongeren nog permissiever zijn geworden. Een kwart van de jongeren vindt op dat moment dat er ook geslachtsgemeenschap mag ontstaan wanneer jongeren weinig voor elkaar voelen. Pas in de jaren 90 wordt seksueel misbruik gezien als een probleem dat een aparte aanpak nodig heeft. Er ontstaat een strikter beleid in de residentiële jeugdzorg omtrent seksuele contacten tussen jongeren onderling en tussen hulpverlener en cliënt. Seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt in de jaren 90 ervaren als een 'nieuw' probleem dat vraagt om nieuwe methoden en een nieuw beleid. Veiligheid voor jongeren vormt binnen de residentiële jeugdzorg een belangrijk uitgangspunt. Hulpverleners krijgen als taak aangewezen om meer toezicht op de jongeren te houden en strenger te handelen. Tegenwoordig wordt er meer stil gestaan bij seksualiteit binnen de residentiële jeugdzorg. Ondanks alle ontwikkelingen en methoden lukt het de residentiële jeugdzorg nog niet om seksueel misbruik te verminderen en seksualiteit bespreekbaar te maken (Commissie Samson, 2012).

Jongeren.

Handelingsverlegenheid van professionals en onvoldoende signaleren werkt ten nadele van de jongeren die woonachtig zijn in de residentiële jeugdzorg. Niet iedere professional is in staat om adequaat te handelen wanneer er sprake is van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit kan voor schadelijke gevolgen zorgen voor de jongeren binnen de residentiële jeugdzorg (Commissie Samson, 2012). Daarnaast geeft de commissie Samson (2012) aan dat jongeren onvoldoende worden beschermd tegen seksueel misbruik door groepsgenoten en/of hulpverleners.

Uit onderzoek van de inspectie jeugdzorg (2014) is gebleken dat een groot deel van het aantal gemelde incidenten gaan over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast geeft het onderzoek aan dat het risico op seksueel misbruik twee keer zo hoog is binnen de residentiële jeugdzorg. Voor de jongeren is het van belang dat het aantal incidenten van seksueel grensoverschrijdend gedrag verminderd wordt zodat zij zich op een gezonde manier kunnen ontwikkelen (Inspectie Jeugdzorg, n.d.).

Hulpverleners.

Handelingsverlegenheid en onvoldoende signaleren werkt ook ten nadelen van hulpverleners die werkzaam zijn binnen de residentiële jeugdzorg. Uit onderzoek van de commissie Samson (2012) is gebleken dat professionals het moeilijk vinden om adequaat te handelen wanneer er sprake is van grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast weten zij ook niet hoe zij seksueel misbruik bespreekbaar moeten maken.

Heemelaar (2008) geeft aan dat hulpverleners niet vaardig genoeg zijn om over seksualiteit te praten, waardoor zij dit onderwerp ontlopen. Toch blijkt uit onderzoek van het UMCG (Seksualiteit praat erover, 2012) dat hulpverleners het gevoel hebben verantwoordelijk te zijn voor het bespreekbaar maken van seksualiteit. Hoewel hulpverleners zich verantwoordelijk voelen, durven zij het gesprek niet aan te gaan. Er wordt pas over seksualiteit gepraat wanneer de cliënt er zelf over begint, of wanneer er iets mis gaat. Hulpverleners geven aan dat ze onvoldoende getraind zijn om met een cliënt in gesprek te gaan over seksualiteit (Seksualiteit praat erover, 2012).

Opleidingen.

In het voorgezet onderwijs bestaan er vele preventieprogramma's om jongeren bewust te maken van hun seksuele vorming. Echter wordt deze informatie overwegend in de onderbouw gegeven. Jongeren zijn dan in de leeftijd 12 tot 15 jaar (Buitendijk, Bruil, Dijkstra & Paulussen, 2002). Voor de bovenbouw in het voorgezet onderwijs zijn er nauwelijks programma's ontwikkeld. De programma's die er wel zijn worden weinig gebruikt en zijn daarnaast nooit geëvalueerd. Dit is echter de leeftijd dat jongeren het meest fysiek aan de slag gaan met seksualiteit (Buitendijk, Bruil, Dijkstra & Paulussen, 2002).

Uit onderzoek (Buitendijk, Bruil, Dijkstra & Paulussen, 2002) blijkt dat er voor het MBO, HBO en W.O. er geen programma's zijn die ondersteunen bij de seksuele vorming. Voor studenten die binnen de residentiële jeugdzorg aan de slag gaan, betekent dit dat zij onvoorbereid het werkveld in gaan. Jeugdzorg Nederland heeft daarom met de Vereniging Hogescholen afgesproken om ervoor te gaan zorgen dat studenten de competentie omgaan met seksualiteit gaat ontwikkelen. Met als doel een jeugdzorgwerker op te leiden die in staat is seksualiteit bespreekbaar te maken. Het signaleren en het handelen bij seksueel grensoverschrijdend gedrag staat hierbij centraal. Om dit te kunnen realiseren is er een Addendum Jeugdzorgwerker opgesteld (Buitendijk, Bruil, Dijkstra & Paulussen, 2002).

Echter is gebleken dat binnen verschillende hogescholen het bespreekbaar maken van seksualiteit weinig naar voren komt. Tijdens het Symposium van 6 februari op Avans Hogeschool geven studenten van verschillende Hogescholen aan dat dit thema nauwelijks naar voren is gekomen binnen de opleiding (Symposium seksueel gedrag in de residentiële jeugdzorg, persoonlijke communicatie, 6 februari, 2015).

In gesprek met een vierdejaars studente ASB is ook naar voren gekomen dat ze veel heeft gemist met betrekking tot het omgaan met seksualiteit. Het onderwerp seksualiteit is alleen binnen haar minor licht verstandelijke beperking naar voren gekomen. Ze is van mening dat ze niks over het thema seksualiteit had geleerd, wanneer zij een andere minor had gekozen. Seksualiteit had binnen haar opleiding eerder en meer naar voren gekomen mogen worden, zodat ze ook tijdens haar derdejaars stage wist hoe hiermee om te gaan (A. van Asseldonk, persoonlijke communicatie, 27 februari, 2015).

Ondanks dat de meeste studenten tijdens het Symposium duidelijk maken dat seksualiteit te weinig naar voren is gekomen zijn er ook Hogescholen die seksualiteit wel aanbieden binnen het

onderwijs. Fontys Hogeschool is hier een mooi voorbeeld van. Dit is de enige Hogeschool van Nederland waarin het bespreekbaar maken van seksualiteit in alle vier de schooljaren een aparte leerlijn vormt. Met behulp van het Addendum jeugdzorgwerker heeft Fontys Hogeschool doelen opgesteld waar studenten mee aan de slag gaan (Symposium seksueel gedrag in de residentiële jeugdzorg, persoonlijke communicatie, 6 februari, 2015).

1.5. Probleem- en doelstelling.

Naar aanleiding van de probleemanalyse zijn de volgende probleem- en doelstelling geformuleerd.

Probleemstelling.

Wat zijn de ervaringen van derdejaars studenten van de Academie Sociale Studies te Breda (ASB) als het gaat om het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van situaties van seksueel gezond en ongezond gedrag tijdens hun stages met jongeren?

Deelvragen.

- Wat is seksueel gezond en ongezond gedrag volgens de literatuur?
- Wat is seksueel gezond en ongezond gedrag volgens derdejaars studenten ASB die werken met jongeren?
- Wat wordt er door derdejaarsstudenten waargenomen op hun stage als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?
- Wat wordt er door derdejaarsstudenten gesignaleerd op hun stage als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?
- Hoe worden er door derdejaarsstudenten situaties bespreekbaar gemaakt als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?
- Welke competenties hebben studenten nodig om seksualiteit bespreekbaar te maken?
- Welke suggesties hebben studenten om het onderwijs te verbeteren op het gebied van het omgaan met seksualiteit?

Doel.

Het onderzoek heeft als doel inzicht te verwerven in wat derdejaars studenten van de Academie Sociale Studies te Breda meemaken en ervaren in het waarnemen, beoordelen en bespreekbaar maken van seksueel gezond en ongezond gedrag tijdens hun stage waar zij hulpverlening bieden aan jongeren in de leeftijdscategorie 12 tot en met 18 jaar.

Doelstelling.

Door middel van dit onderzoek kan een bijdrage geleverd worden aan de overkoepelende doelen van het RAAK-PRO project. Door inzicht te verwerven in datgene wat studenten ervaren in het waarnemen, beoordelen en bespreekbaar maken van seksueel gezond en ongezond gedrag zorgt dit ervoor dat het Expertisecentrum Veiligheid aanbevelingen aan de onderwijspraktijk kan aanbieden om het onderwijs te optimaliseren.

1.6. Begripsafbakening.

Om verwarring over een aantal begrippen te voorkomen worden deze hieronder verder uitgewerkt.

Jongeren.

In dit onderzoek richten we ons in de leeftijdscategorie jongeren 12 tot en met 18 jaar. Er is hiervoor gekozen om een bijdrage te kunnen leveren aan de doelen van het RAAK-PRO project. Het RAAK-PRO project is een Vlaggensysteem aan het ontwikkelen die zich specifiek richt op de residentiële jeugdzorg. Zij ontwikkelen een Vlaggensysteem die zich richt op de leeftijdscategorie

12 tot en met 18 jaar. De resultaten van dit onderzoek zullen uiteindelijk bruikbaar moeten zijn voor het RAAK-PRO project dat opgestart is door de Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool.

Waarnemen

Waarnemen is het krijgen van informatie via je zintuigen: zien, ruiken, voelen en proeven. Wanneer men iets ziet, ruikt, voelt of proeft en dit vastlegt in het geheugen spreken we van een waarneming (Burik, 2006). Als sociale werker moeten studenten scherp kunnen waarnemen, dit houdt in dat studenten goed moeten kijken en luisteren. Hierbij is het van belang dat eigen meningen, normen en waarden op de achtergrond worden gezet, alle aandacht moet naar de situatie en/of cliënt gaan (Schaafsma, 2005).

Signaleren

Signaleren vormt een vervolg op het waarnemen. Signaleren begint wanneer een handeling en/of gebeurtenis van een ander je aandacht trekt of je een gevoel van onrust geeft. Deze signalen die men opvangt geven de drang om in actie over te gaan (Traject welzijn, n.d.). Bij signaleren gaat men op zoek naar mogelijke oorzaken van het probleem en wordt er nagedacht over oplossingen (Louwers, 2007).

Seksueel gezond gedrag

Binnen het Vlaggensysteem bestaan er een aantal criteria waaraan voldaan moet worden voordat er over seksueel gezond gedrag gesproken kan worden. Het gaat hierbij om: vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, wederzijdse toestemming, context adequaatheid, zelfrespect en ontwikkeling adequaatheid. Wanneer aan al deze criteria voldaan is, kan er gesproken worden van seksueel gezond gedrag (Frans & Franck, 2011). Seksuele gezondheid is daarnaast een toestand van geestelijk, fysiek, sociaal en emotioneel welzijn. Het gaat hierbij om seksueel plezier waarbij de seksuele rechten van ieder mens worden gerespecteerd, beschermd en uitgevoerd (NCJ, n.d.).

Seksueel ongezond gedrag

Wanneer er aan één of meer van bovenstaande criteriapunten van het Vlaggensysteem niet voldaan kan worden, wordt er gesproken van seksueel grensoverschrijdend gedrag (Frans & Franck, 2011). Normen en grenzen van het slachtoffer worden hierbij overschreden (GGD Brabant-Zuidoost, n.d.).

Ervaringen

Met het begrip ervaringen worden de belevingen en gevoelens van de derdejaars ASB studenten aangeduid. Er wordt gekeken wat zij hebben meegemaakt en gevoeld met betrekking tot het onderwerp seksueel gezond en ongezond seksueel gedrag.

ASB studenten

Dit zijn studenten van de Academie voor Sociale Studies te Breda. Dit betreft zowel CMV, SPH als MWD studenten die een voltijd studie volgen.

Competenties

Een competentie is een combinatie van kennis, vaardigheden en attitude die nodig zijn voor het uitvoeren van een bepaalde taak (Muller, 2009).

2. Theoretisch kader.

Binnen dit theoretische kader wordt een aantal onderzoeksvragen beantwoord door middel van literatuuronderzoek. Er is literatuuronderzoek gedaan naar wat seksueel gezond en ongezond gedrag is en er is onderzoek gedaan naar de competenties die studenten moeten bezitten wanneer zij te maken krijgen met seksueel gedrag.

2.1. Seksualiteit.

Sinds het onderzoek van de Commissie Samson (2012) staat het onderwerp seksualiteit en intimiteit centraal binnen de jeugdzorg. De seksuele ontwikkeling van jongeren roept vele vragen op. Wanneer men kijkt naar de literatuur, wordt seksualiteit omschreven als een subjectief begrip. Seksualiteit heeft te maken met de normen binnen een cultuur, maatschappij of gezin. Seksualiteit begint al bij jezelf. Het lichaam leert aan te geven wat fijne aanrakingen zijn en wat niet. Het ontdekt wat de eigen gevoelens en eigen grenzen zijn. Wanneer er gekeken wordt naar seksualiteit in liefdesrelaties, is te zien dat seksualiteit gericht is op het uiten van genegenheid. Ook staan lust genietingen en de mogelijkheid tot het krijgen van kinderen hier centraal (De Jong, 2006).

2.2. Seksueel gezond gedrag.

Seksualiteit is gezond wanneer er gehandeld wordt vanuit respect voor jezelf en voor anderen. Hierbij moet men rekening houden met waarden, grenzen, wensen en mogelijkheden (Maris, van der Vlugt, Deurloo, & Lanting, 2014). De Wereldgezondheidsorganisatie gebruikt de volgende definitie voor seksuele gezondheid: Seksuele gezondheid is een positieve en respectvolle benadering van seksualiteit en seksuele relaties. Hierbij gaat het om prettige en veilige seksueel ervaringen die vrij zijn van dwang, discriminatie of geweld (WHO, 2010). Seksuele gezondheid is meer dan de afwezigheid van problemen en negatieve ervaringen. Het gaat hierbij om een positief zelfbeeld en positieve seksuele aspecten (Bakker & Vanwezenbeeck, 2006).

Volgens Frans & Franck (2011) kenmerkt gezonde seksualiteit door middel van onderstaande criteria:

- Vrijwillig: Hierbij wordt er gekeken naar de keuze van jongeren. Kiezen jongeren voor dit gedrag, of durven ze geen nee te zeggen?
- Wederzijdse toestemming: Er is sprake van wederzijdse toestemming wanneer jongeren allebei de seksuele handelingen willen uitvoeren.
- Gelijkwaardigheid: Hierbij gaat het om de gelijkwaardigheid tussen de jongeren. Zij moeten even oud, slim en/of sterk zijn.
- Context adequaat: Het seksueel gedrag moet passen bij de leeftijd, normen en waarden.
- Zelfrespect: Weet de jongere de gevolgen van het gedrag.
- Ontwikkelingsadequaat: past het gedrag bij de ontwikkelingsleeftijd van de jongere (Frans & Franck, 2011).

2.3. Normale seksuele ontwikkelingsfasen.

Seksualiteitsbeleving heeft vanaf de geboorte een rol in ons lichaam, gevoelens en relaties met anderen. Vanaf de geboorte start de seksuele ontwikkeling van kinderen. Deze ontwikkeling verloopt in fasen die vaak genoeg leeftijdsgebonden zijn. Deze fasering loopt echter niet voor alle kinderen gelijk. Per kind kunnen de cognitieve, lichamelijke en psychosociale ontwikkeling verschillen. De meest ingrijpende verandering op seksueel, biologisch, psychologisch en sociaal vlak wordt doorgemaakt tijdens de puberteit. Jongeren zijn dan in de leeftijd 12 tot 18 jaar. Het is een periode van experimenteelgedrag, waarin het ontdekken van de eigen grenzen en die van anderen centraal staat (Heemelaar, 2008). Dit literatuuronderzoek legt de nadruk op de ontwikkeling in de leeftijdscategorie 12 t/m 18 jaar omdat dit aansluit bij de doelen van het Raak-Pro project.

12 tot 15 jaar: Deze fase hangt samen met de ontwikkeling van geslachtshormonen. Er treden lichamelijke veranderingen op die een ingrijpende invloed hebben op het zelfbeeld en gedrag van jongeren. Er is sprake van seksuele rijping waardoor er meer interesse is in seksualiteit. Daarnaast neemt de nieuwsgierigheid naar seksualiteit toe. De eerste ervaringen met seks zijn tongzoenen, voelen en strelen (Rutgers WPF, n.d.).

15 tot 18 jaar: In deze fase experimenteren jongeren meer met seksualiteit en relaties. Het lichaam verandert en jongeren ontdekken steeds beter hoe zij met deze verandering om kunnen gaan. Jongeren krijgen meer inzicht in zichzelf, ontwikkelen een eigen identiteit en een eigen seksuele voorkeur. Relaties worden persoonlijker, er wordt verder gegaan dan alleen maar strelen en zoenen. Bijna de helft van deze jongeren heeft op 17 jarige leeftijd ervaring met geslachtsgemeenschap gehad. In deze fase is er meer risico op soa, ongewenste zwangerschap en seksueel geweld/misbruik (Maris, van der Vlught, Deurloo, & Lanting, 2014).

2.4. Seksueel ongezond gedrag.

Seksueel ongezond gedrag houdt in dat er sprake is van gedwongen seksueel gedrag. Volgens Frans en Franck (2011) is er sprake van seksueel ongezond gedrag wanneer er niet kan worden voldaan aan één van de criteria van seksueel gezond gedrag. Onderzoeker de Haas (2012) geeft aan dat dat seksueel ongezond gedrag een paraplubegrip is. Bij ongezond gedrag gaat het om handelingen die de grenzen van het slachtoffer overschrijden. Haas (2012) geeft de volgende voorbeelden van ongewenste handelingen:

Seksueel geweld.

Seksueel geweld wordt gezien als een paraplubegrip voor alle vormen van seksueel ongewenste handelingen van seksueel gedrag. Het gaat hierbij om fysieke geweld, maar ook om intimidatie en ongewenste bejegening en aanrakingen. Seksueel geweld heeft een grote impact op slachtoffers, hun omgeving en op de gehele samenleving (Höing, Engen, Ensink, Vemix & Vanwezenbeeck, 2005).

Seksueel misbruik.

In de literatuur wordt seksueel misbruik verschillend gedefinieerd. Het kan het beste omschreven worden als alle seksuele handelingen die iemand gedwongen wordt uit te voeren. Gedwongen worden betekent dat je het gevoel hebt dat je geen nee kunt zeggen, deze dwang kan bestaan uit geweld of dreiging tot geweld. Aanranding en verkrachting zijn voorbeelden van seksueel misbruik. (Wentzel, 2003).

Seksuele intimidatie.

Uit onderzoek van Goosens (2013) is gebleken dat seksuele intimidatie wordt gezien als een vorm van verbaal, non verbaal of fysiek gedrag met een seksuele connotatie dat als doel of gevolg heeft de waardigheid van een persoon aan te tasten. Er wordt op dat moment een bedreigende, vijandige, beledigende of kwetsende situatie gecreëerd (Goosen, 2013).

2.5. Gevolgen.

Seksueel ongezond gedrag kan schadelijk en bedreigend zijn voor een gezonde ontwikkeling van jongeren. Hierbij kan het gaan om fysieke verwondingen en/of psychische effecten (Heemelaar, 2008).

Wanneer jongeren te maken krijgen met seksueel ongezond gedrag, wordt de kans op een verstoorde ontwikkeling vergroot. Hierdoor leren jongeren niet op de juiste manier omgaan met grenzen en laten zij anderen sneller over hun grenzen heengaan (Anthoni, 2011).

Doordat het risico op seksueel ongezond gedrag groter is, is de kans op seksueel misbruik groter. Door het meemaken van seksueel misbruik kunnen verschillende problemen ontstaan. Zo kunnen jongeren een trauma krijgen. Gebeurtenissen omtrent ongezond gedrag kunnen daarnaast gevolgen hebben voor de seksuele integriteit, verstoort de ontwikkeling van het zelfbeeld, heeft invloed op hechtingspatronen, verslechtert het concentratievermogen en kan allerlei gedragsproblemen veroorzaken (Frans & Franck, 2011).

Uit onderzoek van Kedde (2012) blijkt dat 30,8% van de mannen en 36,8% van de vrouwen die voor hun zestiende levensjaar seksueel geweld hebben meegemaakt, minstens één probleem heeft met het seksueel functioneren.

2.6. Risicofactoren.

Seksueel ongezond gedrag komt voor tijdens alle leeftijdsfasen en bij alle groepen mensen. Jongeren zijn kwetsbaar wat seksualiteit betreft. Zij worden twee keer zo vaak geconfronteerd met seksueel ongezond gedrag voor hun 18e levensjaar. Hierbij gaat het om seksuele opmerkingen tot ongewenst aanraken. Uit onderzoek van GGD Amsterdam (2010) is gebleken dat er een aantal risicofactoren zijn die seksueel ongezond gedrag bevorderen. De volgende risicofactoren bevorderen ongezond gedrag:

Problematische gezinsomstandigheden.

Voor zowel slachtoffer als dader vormen problematische gezinsomstandigheden een risicofactor. Dit geldt nog sterker voor jongeren die trauma's rondom (seksueel) geweld hebben opgelopen. Jongeren met zo een verleden hebben een vergrote kans slachtoffer of dader te worden. Een goede band met ouders of opvoeders werkt juist beschermend tegen seksueel ongezond gedrag (GGD Amsterdam, 2010).

Man-vrouw verhoudingen.

Voor zowel slachtoffer als daders zijn man-vrouw verhoudingen waarbij de vrouw zich afhankelijk op dient te stellen en de wensen van de man voorop staan, een risicofactor (GGD Amsterdam, 2010).

Seksuele interactie competentie.

Voor zowel plegers als slachtoffers geldt dat een geringe seksuele interactie competentie het risico op seksueel ongezond gedrag vergroot. Een geringe seksuele interactie competentie is het geringe vermogen om over wensen en grenzen op het gebied van seksualiteit te communiceren (GGD Amsterdam, 2010).

Concrete situatie.

Bij seksueel ongezond gedrag kan de concrete situatie een risicofactor zijn. Risico situaties zijn beginnende en eenmalige seksuele contacten. Het gaat hierbij om situaties waarin er sprake is van weinig sociale controle en het gebruik van alcohol of drugs (GGD Amsterdam, 2010).

Losse seksuele contacten.

Het hebben van veel losse seksuele contacten kan een risicofactor vormen. Jongeren kunnen door verschillende risicofactoren en/of seks in ruil voor geld een vergrote kans hebben op het meemaken van seksueel ongezond gedrag (GGD Amsterdam, 2010).

Licht verstandelijke beperking.

Voor jongeren met een licht verstandelijke beperking kan communiceren over wensen en grenzen veel moeite kosten. Gebrekkige seksuele vorming, thuis en op school kan hierbij een rol spelen (GGD Amsterdam, 2010).

Autisme.

Uit de literatuur is duidelijk geworden dat kinderen met een Autisme Spectrum stoornis zich op een eigen manier ontwikkelen. Poland (2007) beschrijft dat de seksuele ontwikkeling anders verloopt. Kinderen met Autisme ervaren namelijk knelpunten in het herkennen van seksueel ongezond gedrag. Zij vormen een risicofactor omdat veel sprake is van uit de hand lopend experimenteelgedrag, een voorbeeld hiervan is het gebruik maken van veel seksuele getinte woorden (Poland 2007).

ADHD.

Uit onderzoek (van Sparrentak, n.d.) is gebleken dat jongeren door concentratieproblemen boodschappen minder goed hanteren. Zij nemen boodschappen verkeerd over en Zij missen hierdoor belangrijke informatie omtrent seksualiteit. Dit zorgt ervoor dat het risico of seksueel ongezond gedrag wordt verhoogd.

24-uurzorg.

Jongeren binnen een woongroep kunnen zich anders ontwikkelen omdat er andere verhoudingen ontstaan dan wanneer kinderen in hun eigen gezin opgroeien. Anthoni (2011) geeft aan dat sommige jongeren uit gezinnen komen waar er geen duidelijke kader is gesteld over de grenzen van seksueel gedrag. Ze hebben niet geleerd aandacht te geven aan de eigen grenzen en zijn niet in staat respect te tonen voor grenzen van anderen. Anthoni (2011) geeft ook aan dat jongeren binnen een voorziening een extra risicofactor vormen voor seksueel ongezond gedrag. Deze jongeren kennen namelijk een beladen voorgeschiedenis door de problemen in hun thuissituatie. Ook heeft het te maken met het feit dat jongeren in een levenssituatie terecht komen waarin er andere jongeren zijn die in hun ontwikkeling zijn belemmerd. De jongeren hebben een vergrote kans om elkaar te beïnvloeden waardoor het risico op seksueel ongezond gedrag wordt vergroot.

2.7. Competenties bespreken seksualiteit.

Kwaliteitskader.

Naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek van de Commissie Samson, is Jeugdzorg Nederland een kwaliteitskader gaan ontwikkelen dat zich richt op preventie, signalering en aanpak van seksueel misbruik van kinderen. Een onderdeel van het kwaliteitskader is het investeren in opleiding en permanente educatie. Door middel van dit kwaliteitskader moeten alle opleidingen die een jeugdzorgwerker opleiden hun aandacht vestigen op het onderwerp seksualiteit en intimiteit. Hierbij gaat het erom dat het daadwerkelijk terug komt in elk jaar van de opleiding en niet alleen beperkt is tot een keuzevak (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013). Jeugdzorg Nederland heeft naar aanleiding van het onderzoek van de Commissie Samson samen met de Vereniging Hogescholen een specifieke themacompetentie 'seksuele ontwikkeling' ontwikkeld. Voor het samenstellen van deze competenties is er gekeken naar diverse stadia van beroepsopleiding. Vanzelfsprekend kan van een net afgestudeerde jeugdzorgwerker niet dezelfde taakuitvoering verwacht worden als van een vak volwassen jeugdzorgwerker. Elk stadium kent daarom zijn eigen kenmerken, competenties en inzichten wat er van deze professional verwacht kan worden. Jeugdzorg Nederland geeft aan dat bepaalde competenties van de net afgestudeerde jeugdzorgwerker overeen kunnen komen met die van de andere stadia. Net afgestudeerden moeten in bezit zijn van deze competenties op een basaal niveau. Op het moment dat de afgestudeerde aan de slag gaat als jeugdzorgwerker, verdiept deze zich in de competenties die hij al reeds bezit. De competenties kunnen zodoende in een steeds complexere situatie toegepast worden (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013). Voor dit onderzoek beperken we ons echter alleen tot de competenties van de net afgestudeerde professional.

Wanneer men kijkt naar het uitstroomprofiel van de afgestudeerde jeugdzorgwerker heeft Jeugdzorg Nederland een aantal competenties geformuleerd:

- Omgaan met seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik.

- In gesprek gaan over seksualiteit, intimiteit en de seksuele ontwikkeling van jongeren.
- In staat zijn om signalen op te vangen van seksueel risicogedrag.
- Kennis hebben over het beleid van de organisatie omtrent seksueel gedrag.
- In staat zijn actief te reflecteren op het eigen handelen omtrent seksualiteit, intimiteit en seksueel misbruik.
- De eigen deskundigheid op het gebied van seksualiteit, misbruik en risicogedrag te onderhouden en verder te ontwikkelen.
- Erkennen dat seksualiteit een plaats heeft in het dagelijks leven van de jongeren en jeugdzorgwerker.
- In staat zijn dilemma's te benoemen op het gebied van seksualiteit en intimiteit.
- Bekend zijn met de risico's omtrent het niet ingrijpen wanneer er sprake is van ongezond gedrag. (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013).

Als we kijken naar bovenstaande competenties in een pedagogische context kan omschreven worden dat de jeugdzorgwerker in staat moet zijn om doelgerichte interventies te plegen, die een gezonde seksuele ontwikkeling van jongeren waarborgt. In een systeemgerichte context houdt dit in dat de jeugdzorgwerker in staat is om ouders, opvoeders en jeugdigen te begeleiden bij het omgaan met seksualiteit, seksueel misbruik en seksueel risicogedrag.

Bewustwording, open houding, reflecteren & aansluiten bij de cliënt.

Voordat dit competentieprofiel is ontwikkeld hadden anderen al onderzoek gedaan naar de competenties die hulpverleners moeten hebben wanneer het gaat om het omgaan en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. IJf (2006) geeft aan dat het bespreekbaar maken van seksualiteit geen makkelijke opgave is. Het is daarom belangrijk dat de hulpverlener zich er van bewust is dat het voor cliënten moeite kost om in gesprek te gaan over hun eigen seksualiteit. Het uitgangspunt is dat hulpverleners in staat moeten zijn om met cliënten in gesprek te kunnen gaan, zodat er minimaal één probleemverkenning kan plaatsvinden. Dat betekent voor de hulpverlener zelf dat de hulpverlener in staat moet zijn om eigen schroom te kunnen overwinnen, door een gesprek aan te gaan met een open houding. Hulpverleners moeten eigen schaamte rondom het onderwerp seksualiteit en intimiteit kunnen overwinnen. Belangrijk is dat een hulpverlener in staat is om kritisch te kunnen reflecteren op het eigen handelen (IJf, 2006). Verder moet de hulpverlener kunnen aansluiten bij de wens van de cliënt. De hulpverlener moet in staat zijn in gesprek te gaan over welke woorden een cliënt wil gebruiken, over wat wel en over wat niet gepraat wordt (IJf, 2006).

3. Methode.

In dit hoofdstuk wordt er stilgestaan bij de methode van het uitgevoerde onderzoek. Hierbij wordt gekeken naar het onderzoeksontwerp, de meetinstrumenten en populatie. Hierdoor zal duidelijk worden hoe het onderzoek is uitgevoerd.

3.1. Onderzoekstype en onderzoeksmethoden.

Om de ervaringen van derdejaars studenten ASB omtrent seksueel gezond en grensoverschrijdend gedrag optimaal te kunnen meten is er in dit onderzoek gebruik gemaakt van de kwalitatieve onderzoeksmethode. Dit is een methode waarbij er geen gebruik wordt gemaakt van cijfermatige gegevens. Er is voor een kwalitatieve onderzoeksmethode gekozen omdat dit onderzoek dieper wil ingaan op de ervaringen van derdejaars studenten. Bij de kwalitatieve onderzoeksmethode staan namelijk de ervaringen en belevingen centraal (Verhoeven, 2011).

Literatuuronderzoek.

Voor dit onderzoek is er gebruik gemaakt van literatuuronderzoek. Zowel voorafgaand aan het onderzoek maar ook bij het beantwoorden van de probleemstelling en deelvragen is er gebruik gemaakt van literatuuronderzoek. Het is van belang geweest te onderzoeken als er al eerder onderzoek is gedaan naar dit onderwerp. Omdat er een gedegen onderzoek is verricht is was het erg van belang om literatuuronderzoek te doen (Verhoeven, 2011). Er is zowel gebruik gemaakt van primaire, secundaire als grijze literatuur die een bijdrage hebben geleverd aan het beantwoorden van de probleemstelling en deelvragen (Verhoeven, 2011).

Focusgroep.

Verder is er voor dit onderzoek gebruik gemaakt van de onderzoeksmethode: focusgroep. Een focusgroep is een homogeen samengestelde groep, bestaande uit 5 tot 10 deelnemers die zorgvuldig een discussie voeren (Boendermaker, Schippers & Schulling, 2001). In dit onderzoek is er sprake geweest van een homogene groep doordat er in de focusgroep alleen studenten aanwezig waren die stage lopen met jongeren in de leeftijdscategorie 12 tot en met 18 jaar. Echter hebben er maar 4 studenten deelgenomen aan de focusgroep. Dit is gekomen doordat de studenten niet dezelfde vrije dag tot hun beschikking hadden. Er is gekozen voor een focusgroep omdat de respondenten hierdoor de gelegenheid krijgen om hun eigen mening te geven. Daarnaast krijgen zij de gelegenheid om in gesprek te gaan met andere stagiaires die zich in dezelfde situatie bevinden. In de groep is er stil gestaan bij de eigen ideeën, ervaringen, denkwijze en belangen van studenten omtrent seksualiteit. Verder is een focusgroep een geschikt middel geweest bij complexe vraagstukken en wanneer er weinig informatie bekend is over het onderwerp, beide zijn van toepassing op dit onderzoek (Boendermaker, Schippers & Schulling, 2001).

Half-gestructureerde interviews.

Tot slot wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van de onderzoeksmethode: half-gestructureerde interviews. Voorafgaand aan de interviews is er een topiclijst met onderwerpen opgesteld. Hierdoor bleef er ruimte voor de eigen inbreng en eigen mening van de respondenten (Verhoeven, 2011). Er zijn drie studenten geweest die hebben deelgenomen aan de half-gestructureerde interviews. Hierdoor is er meer ruimte geweest voor de mening van de student er kon meer doorgevraagd worden. Daarnaast kon de aandacht volledig op de student gericht worden.

Beantwoorden deelvragen.

De volgende deelvragen zijn met behulp van literatuur, de focusgroep en half-gestructureerde interviews beantwoord: Wat is seksueel gezond en grensoverschrijdend gedrag volgens de theorie? En welke competenties hebben studenten nodig om seksualiteit bespreekbaar te maken? Er is

gekozen om literatuuronderzoek te doen om de uitkomsten van de focusgroep te vergelijken met de literatuur, wat zorgt voor een sterkere onderbouwing.

De overige deelvragen zijn alleen met behulp van de focusgroep en half-gestructureerde interviews beantwoord. Er is hiervoor gekozen omdat deze deelvragen ingaan op de ervaringen van de studenten. De resultaten die voortkomen uit de focusgroep en interviews zullen hier het beste antwoord op kunnen geven.

3.2. Meetinstrument.

Voordat er gestart is met een focusgroep en de interviews zijn eerst de belangrijkste begrippen geoperationaliseerd, deze operationalisering is weergegeven in bijlage A. Aan de hand hiervan is er een topiclijst samengesteld, deze is te vinden in bijlage B. Dit heeft ervoor gezorgd dat de discussie tijdens de focusgroep makkelijker geleid kon worden en dat er een structuur tijdens de interviews aanwezig was. De topiclijst heeft een leidraad gevormd die tijdens de interviews naar voren is gekomen, met als doel antwoord te krijgen op de deelvragen. Er was gekozen om gebruik te maken van een topiclijst om zodoende de respondenten voldoende ruimte te geven om toevoegingen te doen. In bijlage C is een vragenlijst te vinden die tijdens de half-gestructureerde interviews en focusgroep als leidraad is genomen. Tijdens het praktijkonderzoek is er gebruik gemaakt van een voice-recorder. Er is hiervoor gekozen zodat de focus gelegd kon worden op het gesprek.

3.3. Populatie en steekproef.

Onder een populatie worden alle eenheden verstaan waarover uitspraken gedaan kunnen worden (Verhoeven, 2011). De populatie van dit onderzoek zijn derdejaars ASB studenten die momenteel stage lopen met de doelgroep jongeren in de leeftijdscategorie 12 tot en met 18 jaar. Het betreft hier studenten van de voltijd opleidingen MWD en SPH die hebben deelgenomen aan het onderzoek. Onder een steekproef wordt een klein deel van de populatie verstaan, waarover gegevens verzameld worden (Verhoeven, 2011). Er is gekozen voor een selecte steekproef. Hierbij is er sprake van een selectie van de steekproef, dit komt doordat studenten zichzelf hebben kunnen opgeven om mee te werken aan dit onderzoek (Verhoeven, 2011). Er is via blackboard een bericht geplaatst met daarin gegevens over het onderzoek en hoe studenten zich kunnen aanmelden. Alle derdejaarsstudenten die met jongeren werken hebben de kans gehad zich aan te melden om mee te doen aan het onderzoek. Omdat het onduidelijk was hoe groot de animo voor dit onderzoek was, was het van te voren onbekend hoeveel studenten zouden meewerken aan het onderzoek. Er werd wel gestreefd naar een minimum van vijf respondenten deel te laten nemen aan het onderzoek. Uiteindelijk hebben zeven studenten deelgenomen aan dit onderzoek. De resultaten die voort komen uit dit onderzoek zullen gepresenteerd worden tijdens een lunchlezing van het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool. Hierbij zullen ook docenten en de directeur aanwezig zijn om de resultaten te kunnen verbreden naar de onderwijspraktijk.

3.4. Praktijkonderzoek, analyse & verwerking.

Vooraf aan zowel de half-gestructureerde interviews als de focusgroep heeft er een inleiding plaatsgevonden. Respondenten werden op de hoogte gebracht van het doel van het onderzoek, de tijdsduur en de waardering van deelname werd geuit. Ook werd er verteld wat er met de informatie wordt gedaan en dat iedere respondent anoniem is. Tot slot werd er gevraagd als het gesprek opgenomen mocht worden. Aan de hand van de opnamen is er een verbatim verslag uitgewerkt waardoor resultaten en conclusies betrouwbaar uitgewerkt konden worden. Na het verbatim uitwerken van het opnamemateriaal is de tekst geanalyseerd. In de analyseprocedure is gebruik gemaakt van de analysemethode categorieën. Deze methode bevat een aantal stappen die doorlopen zijn tijdens het verwerken van de interviews en focusgroep.

Stap 1: Door de tekst goed te lezen zijn er fragmenten geselecteerd die elk werden onderverdeeld in een categorie. Tijdens dit onderzoek is ervoor gekozen om de samengestelde topics te gebruiken als categorie.

Stap 2: De categorieën hebben elk hun eigen kleur gekregen. Hierdoor konden de fragmenten op een gemakkelijke manier verwerkt worden. Daarna zijn daar waar mogelijk, de categorieën onderverdeeld in kleinere categorieën. Deze kleine categorieën worden labels genoemd.

Stap 3: Alle antwoorden van de geïnterviewde zijn aan de hand van deze categorieën en labels verwerkt in een overzichtelijk tabel. Bij elke categorie en label zijn de belangrijkste citaten van de respondenten weergegeven. Om een idee te geven hoe dit eruit ziet is er in bijlage D een voorbeeld te zien.

Stap 4: Aan de hand van dit tabel zijn de resultaten beschreven om zodoende een conclusie te trekken. (Saunders, Lewis, Thornhill, Booij & Verckens, 2011).

4. Resultaten.

In dit hoofdstuk volgt een weergave van de resultaten van de focusgroep en half-gestructureerde interviews. De resultaten worden weergegeven aan de hand van de categorieën en labels die naar voren zijn gekomen tijdens de analysemethode categorieën. In paragraaf 3.4. is deze analysemethode stapsgewijs uitgelegd. In dit hoofdstuk is er gebruik gemaakt van de informatie die is verkregen uit de afgenomen interviews en focusgroep, waarbij daar waar mogelijk een koppeling wordt gemaakt naar eerder beschreven literatuur.

4.1. Persoonskenmerken.

Aan dit onderzoek hebben zeven respondenten meegewerkt die bij Avans Hogeschool te Breda een opleiding volgen. De studenten zijn in de leeftijd van 20 t/m 26 jaar en lopen allemaal een jaarstage.

Opleiding	Soort interview	Man/vrouw	Vooropleiding
SPH	Half-gestructureerd	Vrouw	Havo
MWD	Half-gestructureerd	Vrouw	Havo
SPH	Half-gestructureerd	Man	Havo
SPH	Focusgroep	Vrouw	Havo
MWD	Focusgroep	Vrouw	Havo
SPH	Focusgroep	Man	SPW-4
MWD	Focusgroep	Vrouw	Onderwijsassistente/ HBO gebarentaal

Figuur 1: Persoonlijke kenmerken respondenten.

Stage werkzaamheden.

Drie van de zeven respondenten lopen stage met jongeren met een licht tot matig verstandelijke beperking. Twee andere respondenten werken met jongeren met gedragsproblemen. Eén respondent werkt binnen de residentiële jeugdzorg en loopt stage op een groep die gespecialiseerd is op trauma behandelingen. Een andere respondent begeleid jongeren bij OTS en voogdijschap.

Werksfeer/communicatie.

Alle respondenten geven aan een goede en fijne sfeer te ervaren binnen de instelling waar zij stage lopen. Vijf respondenten geven aan wekelijks overleg te hebben met werknemers onderling. Eén respondent geeft aan maandelijks overleg te hebben met een team aan professionals die met het kind te maken hebben. Een andere respondent geeft aan dat ondanks de goede sfeer binnen de instelling weinig overlegmomenten te hebben waardoor informatie niet goed genoeg overkomt. *"Ik moet altijd via een nieuwsbrief horen hoe en wat, ik merk ook wel eens dat er bij anderen informatie niet aankomt."*

Vier van de zeven respondenten voelen zich vrij om zijn of haar mening te geven tijdens vergaderingen. De andere drie respondenten geven aan niet tegen iedere persoon vrij hun mening te kunnen geven. *"Bij mij ligt dat een beetje aan de persoon tegen wie ik iets moet zeggen als ik me vrij voel."*

4.2. Seksueel gezond gedrag.

Vijf van de zeven respondenten hebben nog nooit eerder gehoord over het Vlaggensysteem. Binnen hun stage maken zij hier geen gebruik van. Eén respondent geeft aan kennis te hebben over het Vlaggensysteem, maar deze wordt niet zichtbaar toegepast binnen de instelling. Een

andere respondent geeft aan dat deze methodiek wel wordt toegepast binnen de instelling en is zich daarom gaan verdiepen in het Vlaggensysteem. Studenten geven aan meer informatie te willen ontvangen over het Vlaggensysteem. Vooral de studenten die het Vlaggensysteem niet kennen, zouden zich willen verdiepen in deze methodiek. Wanneer de respondenten gevraagd werd om aan te geven wat seksueel gezond gedrag voor hen is worden de volgende definities door alle respondenten gegeven: elkaar aanraken, zoenen, veilige seks met elkaar, bewust zijn van de gevolgen en intiem zijn met elkaar. Drie respondenten geven aan dat zij het interesse tonen in een ander ook ervaren als gezond seksueel gedrag. Twee respondenten geven aan seksueel gezond gedrag te zien als gedrag waarbij er geen sprake is van dwang, iemand kwetsen of lastig vallen. Eén respondent geeft aan dat het experimenteren in seksueel gedrag bij jongeren hoort.

Beeldvorming.

Vier van de zeven respondenten geven aan hun beeld van seksueel gezond gedrag te vormen door hun eigen opvoedingen. *"Mijn ouders hebben vaak stil gestaan bij wat seksueel gezond gedrag is, ze hebben er vaak over gepraat."* Eén respondent geeft aan dat het beeld rondom seksueel gezond gedrag is gevormd door het observeren van collega's. *"In overleg met collega's bespreek ik hoe zij tegen seksueel gedrag aankijken...dan probeer je toch een beetje aan de hand daarvan je eigen beeld te vormen."* Een andere respondent geeft aan door stage ervaringen binnen het onderwijs gezien te hebben hoe de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen verloopt.

Theoretische koppeling.

Seksualiteit wordt gezien als een subjectief begrip. Het heeft te maken met de normen binnen een cultuur, maatschappij of gezin. De Wereldgezondheidsorganisatie gebruikt de volgende definitie voor seksueel gezond gedrag: Seksuele gezondheid is een positieve en respectvolle benadering van seksualiteit en seksuele relaties. Het gaat hierbij om prettige en veilige seksuele ervaringen die vrij zijn van dwang, discriminatie of geweld (WHO, 2010). Seksuele gezondheid kenmerkt zich door middel van de volgende criteria: vrijwilligheid, wederzijdse toestemming, gelijkwaardigheid, context adequaat, zelfrespect en ontwikkelingsadequaat (Frans & Franck, 2011).

4.3. Seksueel ongezond gedrag.

Wanneer de respondenten gevraagd werd aan te geven wat zij verstaan onder seksueel ongezond gedrag geven twee respondenten aan dat het hierbij gaat om gedrag waarbij er sprake is van het verrichten van abnormaal gedrag, gedwongen handelingen en het geven van seksistische opmerkingen. Een respondent geeft aan dat het bij ongezond seksueel gedrag gaat om het overmatig aanraken en continue opzoeken van elkaar. *"Het begint al met het overmatig aanraken, ik vind het best gek als mensen in een openbare plek op elkaar ingaan."* Door de rest van de respondenten worden er uiteenlopende antwoorden gegeven. Zo geeft één respondent aan dat het niet accepteren en bespreekbaar maken van homoseksualiteit ongezond seksueel gedrag is. Een andere respondent ziet het hebben van twee relaties tegelijkertijd als ongezond seksueel gedrag. Ook geeft één respondent aan dat het hierbij gaat om onveilige seks en niet de gevolgen hiervan weten. Tot slot geeft één respondent aan dat het hierbij gaat om gedrag dat buiten de ontwikkelingsleeftijd van de jongeren passen.

Theoretische koppeling.

Er is sprake van seksueel ongezond gedrag wanneer er niet kan worden voldaan aan de criteria van seksueel gezond gedrag (Frans & Franck, 2011). Het gaat hierbij om handelingen die de grenzen van het slachtoffer overschrijden: seksueel geweld, seksueel misbruik, seksuele intimidatie (Haas, 2012). Seksueel ongezond gedrag kan bedreigend zijn voor een gezonde ontwikkeling van jongeren (Heemelaar, 2008). Jongeren kunnen niet op de juiste manier omgaan met grenzen en laten hierdoor ander sneller over hun grenzen heengaan (Anthoni, 2011).

4.4. Waarnemingen.

De meerderheid van de respondenten geven aan geen tot nauwelijks informatie te hebben gekregen over het seksueel gedrag van de jongeren binnen de instelling. Wel nemen zij veel gebeurtenissen waar omtrent seksueel gedrag. Alle respondenten geven aan zich bewust bezig te houden met het seksueel gedrag van de jongeren door de gebeurtenissen die zijn voorgevallen tijdens hun stagperiode. Zo geeft één respondent aan dat zich bewust bezig te houden met het waarnemen van seksueel gedrag omdat dit vastgelegd moet worden in de rapportage.

Horen & zien.

De meerderheid van de respondenten geven aan dat zij dingen horen en zien omtrent seksueel gedrag waardoor zij zich zorgen maken. *"Ik hoor dat jongeren relaties met elkaar hebben...Ik zie dat jongeren gaan experimenteren en hoor ze vragen stellen over seksualiteit."* De respondenten hebben de volgende dingen gehoord die hebben plaatsgevonden tijdens hun stageperiode: verkrachtingen, tienerzwangerschappen, homoseksualiteit en geen idee hebben wat onveilige seks is. Twee respondenten hebben de volgende dingen waargenomen door het zien: ongewenste aanrakingen en ongewenste liefdesuitingen.

Gevoelens.

Vier van de zeven respondenten geven aan dat gebeurtenissen omtrent seksueel gedrag veel invloed hebben op de gevoelens van hen als professional. Zo geeft een respondent aan dat het omgaan met seksueel gedrag in het begin erg lastig was. Dit kwam door een gebrek aan kennis en ervaring. Een andere respondent geeft aan dat de gebeurtenissen omtrent seksueel gedrag ervoor hebben gezorgd dat er altijd een gepaste afstand blijft met bepaalde cliënten. Drie respondenten geven aan dat het waarnemen van seksueel gedrag geen invloed heeft op de eigen gevoelens. Zo geeft een respondent aan dat het gedrag is dat je bij de doelgroep jongeren kan verwachten. De andere respondent voegt hierbij nog aan toe dat je het gedrag kan verwachten maar dat jongeren ook moeten leren om nee te zeggen.

Aandacht voor seksueel gedrag.

Volgens twee respondenten wordt er binnen de instelling steeds vaker stil gestaan bij het seksueel gedrag van de jongeren. *"Tijdens overlegmomenten komt het seksueel gedrag van de jongeren naar boven en in crisissituaties wordt het Vlaggensysteem erbij gepakt om de interventies te bespreken."* De andere respondent geeft aan: *"Ik hoor steeds vaker dat begeleiders zich in het gedrag verdiepen, zodat ze in gesprek kunnen gaan met hun cliënt over seksueel gedrag en seksuele gevoelens."* Vijf respondenten geven echter aan dat er niet veel aandacht wordt gegeven aan het onderwerp seksueel gedrag. Er is geen beleid omtrent seksueel gedrag. Eén van deze respondenten geeft wel aan dat jongeren wel seksuele voorlichting krijgen. Alle vijf van de respondenten die geen beleid hebben omtrent seksueel gedrag geven aan dat er meer aandacht mag worden besteed aan seksueel gedrag.

4.5. Signaleren.

Seksueel gezond gedrag.

Wanneer er gekeken wordt naar het opvangen van signalen geven zes respondenten aan signalen op te vangen van seksueel gedrag. Eén respondent geeft aan nog nooit signalen op te hebben gevangen van seksueel gedrag. De volgende signalen van gezond seksueel gedrag worden opgevangen: onschuldige verliefdheid, oogcontact, jongeren die hun eigen lichaam willen leren kennen, jongeren die nieuwsgierig zijn naar het hebben van een relatie.

Seksueel ongezond gedrag.

Opvallend is dat de respondenten alleen signalen omschrijven van seksueel gezond gedrag. Eén respondent geeft aan dat het opvangen van signalen omtrent ongezond seksueel gedrag als moeilijk wordt ervaren. De respondent geeft aan deze signalen pas te herkennen wanneer het gedrag op een hele ongezonde manier heeft plaatsgevonden. "Vaak hoor je het pas wanneer ongezond seksueel gedrag al plaats heeft gevonden." Twee andere respondenten kunnen zich hierin herkennen. Zij geven aan dat zij de gezonde kant van seksualiteit eerder herkennen dan de ongezonde kant.

Handelen.

De meerderheid van de respondenten geven aan dat zij niet hebben gehandeld wanneer er sprake is geweest van seksueel gezond gedrag. Eén respondent geeft aan met het team te bespreken wanneer gezien wordt dat twee jongeren elkaar extra aandacht geven.

Twee respondenten geven aan gehandeld te hebben wanneer sprake was van ongezond seksueel gedrag. Dit werd bijvoorbeeld gedaan door jongeren te vragen elkaar los te laten. Niet altijd werd er direct op het ongezonde gedrag van de jongere gereageerd. Er werd eerst langer nagedacht over de manier van handelen. "Soms komt het voor dat je met zijn alle moet nadenken om erachter te komen wat we met het gedrag gaan doen." Eén respondent geeft aan dat er alleen in overleg met het gehele team werd gehandeld wanneer er sprake was van seksueel ongezond gedrag. Dit werd gedaan, zodat het gehele team op dezelfde manier zou handelen. De overige drie respondenten hebben geen signalen opgevangen omtrent seksueel ongezond gedrag waarin zij direct hebben moeten of kunnen handelen. De vier respondenten die wel signalen van ongezond gedrag hebben opgevangen geven aan deze signalen te bespreken met begeleiders of in het team.

4.6. Bespreekbaar maken.

Bespreken in het team.

Zes respondenten geven aan seksueel gedrag bespreekbaar te maken in het team. Vier respondenten geven zelfs aan dat de drempel om seksueel gedrag binnen het team bespreekbaar te maken vrij laag ligt. Het kost geen moeite om in gesprek te gaan over seksueel gedrag. Seksueel gedrag wordt volgens de respondenten vooral besproken tijdens vergaderingen, één respondent geeft aan dat het ook kort in de wandelgangen besproken wordt. Eén respondent geeft aan seksueel gedrag niet bespreekbaar te maken omdat er geen bezorgde signalen zijn. Ook wordt seksueel gedrag van jongeren binnen het team niet met elkaar besproken, dit is de taak van de coach seksualiteit van de instelling.

Bespreken met jongeren.

Hoewel alle respondenten seksueel gedrag bespreekbaar maken, wordt dit met de jongere zelf alleen op de oppervlakte besproken. Respondenten geven aan dat seksualiteit met de jongeren zelf veel minder wordt besproken. Zes respondenten geven aan dat het seksueel gedrag met de jongere in een persoonlijk gesprek wordt besproken. Eén respondent geeft aan dat het met de jongeren helemaal niet wordt besproken.

Gevoelens bespreken seksualiteit.

Wanneer er gekeken wordt naar de gevoelens omtrent het bespreekbaar maken van seksueel gedrag, geven zes respondenten aan dat zij het in het begin ongemakkelijk vonden om in gesprek te gaan over seksualiteit. Vooral wanneer er aan de respondenten persoonlijke vragen werden gesteld die betrekking hadden op seksualiteit en intimiteit. Wel geven ze aan dat ze het belangrijk vinden dat er gesproken wordt over seksueel gedrag. Dit hoort bij de leeftijdscategorie waar de jongeren zich nu in verkeren. Eén respondent geeft aan nooit moeite te hebben gehad in het bespreken van seksueel gedrag, het heeft geen invloed op de gevoelens. Alle respondenten geven

aan eigen gevoelens en gebeurtenissen omtrent seksueel gedrag te bespreken. Zowel in het team, maar ook met familieleden en vrienden.

4.7. Competenties.

Zes respondenten geven aan over voldoende competenties te beschikken wanneer het gaat om het omgaan met seksueel gedrag. Door de bestaande vakken kunnen zij de verkregen competenties koppelen aan het bespreekbaar maken van seksualiteit. Eén respondent geeft aan wel over genoeg competenties te beschikken als sociaal werker, maar vindt dat er nog specifieke competenties missen op het gebied van het omgaan met seksualiteit.

De respondenten benoemen verschillende competenties waaraan moet worden voldaan om adequaat om te gaan met seksueel gedrag. De volgende competenties worden benoemd: signaleren, gespreksvoering, relatie ontwikkelen met de cliënt, geduldig zijn, betrouwbaar zijn, grenzen kunnen aangeven, de durf hebben om in gesprek te gaan, een open houding hebben, eerlijkheid, creatief zijn, vrij over seksualiteit kunnen praten, bescheiden zijn en professioneel kunnen handelen. Alle respondenten geven aan deze competenties vooral te verkrijgen door stage ervaringen en door middel van informatie van collega's. De respondenten geven aan dat zij door stage ervaringen meteen zien welke competenties zij beheersen en waar zij nog aan moeten werken. Alle respondenten geven aan hun competenties met betrekking tot seksualiteit te willen ontwikkelen. De opleiding mag meer aandacht besteden aan het onderwerp seksualiteit. Drie respondenten geven aan dat er bij elk vak (daar waar mogelijk is) een koppeling gemaakt mag worden naar het onderwerp seksualiteit en intimiteit.

Theoretische koppeling.

Jeugdzorg Nederland en de Vereniging Hogescholen hebben een specifieke themacompetentie 'seksuele ontwikkeling' ontwikkeld. Hierbij zijn competenties samengesteld waar een net afgestudeerde jeugdzorgwerker aan moet voldoen. De competenties zijn: omgaan met seksualiteit seksueel risicogedrag en seksueel misbruik, in gesprek kunnen gaan over seksualiteit, in staat zijn signalen op te vangen van seksueel risicogedrag, in staat zijn te reflecteren op de eigen handelen en bekend zijn met de risico's omtrent het niet ingrijpen bij seksueel ongezond gedrag (Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013). IJf (2006) voegt eraan toe dat hulpverleners bewust moeten zijn van het beladen onderwerp seksualiteit, ze moeten met een open houding een gesprek in kunnen gaan en aansluiten bij de taal van de cliënt.

4.8. Onderwijs verbeteren.

Signaleren.

Alle respondenten geven aan niks geleerd te hebben over het opvangen van signalen omtrent seksueel gezond en ongezond gedrag. Volgens alle respondenten kan hier tijdens de lessen vaker de focus op gelegd worden. "*Ik zou meer informatie willen ontvangen vanuit school... hoe herken je ongezond gedrag, waar moet je op letten, hoe handel je om erger te voorkomen.*" De respondenten zijn van mening dat er meer aandacht mag worden besteed aan het signaleren van seksueel gedrag. "*Er mag meer aandacht besteed worden aan wat nou precies seksueel gezond en ongezond gedrag is, hoe je hier het beste op kun reageren en wat de gevolgen zijn van een foute reactie.*" Eén respondent geeft aan dat ze de kennis mist over het signaleren van seksueel gedrag, maar is van mening dit vooral te kunnen leren in het werkveld.

Bespreken seksualiteit.

Alle respondenten geven aan tijdens hun opleiding geen onderwijs te hebben gehad in het omgaan en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Zes respondenten vinden het erg belangrijk dat er meer aandacht wordt besteed aan het leren bespreekbaar maken van seksualiteit. Deze respondenten willen leren hoe ze moeten omgaan met seksueel gedrag. Dit willen ze leren omdat het een onderwerp is dat bij jongeren veel voorkomt en gevoelig ligt. Eén respondent heeft geen

behoefte aan meer onderwijs wanneer het gaat om het leren bespreken van seksueel gedrag. Deze respondent geeft aan dat Avans het goed genoeg doet. Hulpverleners kunnen later er zelf voor kiezen zich te verdiepen in dit onderwerp als ze dat willen.

Twee respondenten geven aan dat het onderwerp seksualiteit niet in alle instellingen voor zal komen, maar geven ondanks dat toch aan behoefte te hebben aan het leren omgaan en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. De respondenten hebben behoefte aan meer kennis omtrent seksueel gedrag. Onderwerpen waar de respondenten behoefte aan hebben zijn: hoe kan ik seksueel gedrag bespreekbaar maken en welk seksueel gedrag past bij de ontwikkeling van de jongeren. Eén respondent zou bestaande leerlijnen willen uitbreiden. Door in het eerste jaar gespreksvoering technieken te leren toepassen op een situatie waarin het gaat om seksueel gedrag. Een andere respondent heeft als suggesties een themaweek of workshop te organiseren om basiskennis te ontwikkelen.

Competenties.

Alle respondenten geven aan hun competenties met betrekking tot seksualiteit te willen ontwikkelen. De opleiding mag meer aandacht besteden aan het onderwerp seksualiteit. Drie respondenten geven aan dat er bij elk vak (daar waar mogelijk is) een koppeling gemaakt mag worden naar het onderwerp seksualiteit en intimiteit. Twee andere respondenten geven aan meer competenties te willen ontwikkelen met betrekking tot observeren en door communicatie technieken te leren, dit willen ze bereiken door het volgen van een training of lessen in het onderwerp seksualiteit. Eén respondent geeft aan dat er behoefte is aan een training van een week, waarin je leert hoe om te gaan met seksualiteit en hoe je seksueel gedrag herkent. Tot slot geeft één respondent aan dat er meer aandacht mag worden besteed aan competenties specifiek gericht op het onderwerp seksualiteit.

5. Conclusie & Discussie.

In dit hoofdstuk worden de deelvragen en probleemstelling beantwoord met behulp van de eerder uitgewerkte resultaten. Daarna is er ruimte voor een discussie en wordt het hoofdstuk afgesloten met aanbevelingen.

5.1. Conclusie deelvragen.

Wat is seksueel gezond en ongezond gedrag volgens de theorie?

Vanuit de literatuur is gebleken dat het onderwerp seksualiteit omschreven kan worden als een subjectief begrip. Het heeft te maken met normen binnen een cultuur, maatschappij of gezin. Duidelijk is geworden dat seksualiteit gezond is wanneer er gehandeld wordt vanuit respect voor jezelf en voor anderen. Hierbij is het van belang rekening te houden met waarden, grenzen, wensen en mogelijkheden (Maris, van der Vlugt, Deurloo, & Lanting, 2014).

De Wereldgezondheidsorganisatie omschrijft de seksuele gezondheid als prettige en veilige seksuele ervaringen die vrij zijn van dwang, discriminatie of geweld (WHO, 2010). Vastgesteld kan worden dat seksueel gezond gedrag zich kenmerkt door middel van zes criteriums. Om aan seksueel gezond gedrag te kunnen voldoen moet er sprake zijn van vrijwilligheid, wederzijdse toestemming, gelijkwaardigheid, context adequaat, zelfrespect en ontwikkelingsadequate handelingen (Frans & Franck, 2011).

Vanuit de literatuur wordt seksueel ongezond gedrag gezien als gedrag dat niet aan één of meer van bovenstaande criteria kan voldoen. Er is sprake van gedwongen handelingen die de grenzen van het slachtoffer overschrijden. Voorbeelden van seksueel ongezond gedrag zijn: seksueel geweld, seksueel misbruik en seksuele intimidatie (Haas, 2012). Seksueel ongezond gedrag kan schadelijke en bedreigende gevolgen met zich meebrengen. Deze gevolgen kunnen de gezonde ontwikkeling van jongeren aantasten (Heemelaar, 2008). Door het meemaken van seksueel ongezond gedrag kunnen jongeren een trauma krijgen, het verstoort de ontwikkeling van het zelfbeeld, heeft invloed op hechtingspatronen, verslechtert het concentratievermogen en kan gedragsproblemen veroorzaken (Frans & Franck, 2011). Opvallend is dat een aantal risicofactoren seksueel ongezond gedrag kunnen bevorderen (GGD Amsterdam, 2010). De volgende factoren kunnen het risico op seksueel ongezond gedrag bevorderen: problematische gezinsomstandigheden, man-vrouw verhoudingen, geringe seksuele interactie competentie, een concrete situatie, losse seksuele contacten, licht verstandelijke beperking, autisme, ADHD en 24-uurzorg binnen een instelling (GGD Amsterdam, 2010).

Wat is seksueel gezond en ongezond gedrag volgens derdejaars studenten ASB die werken met jongeren?

In vergelijking met de literatuur is het opvallend dat studenten vooral voorbeelden geven van seksueel gedrag en geen echte definitie. Daarnaast zijn deze voorbeelden niet voort gekomen aan de hand van vaststaande criteria. Studenten hebben elk hun eigen definitie gevormd omtrent seksueel gedrag. Hieruit kan opgemaakt worden dat de methodische kennis over seksualiteit en seksueel gedrag bij studenten ontbreekt. Aan de hand van de interviews kan namelijk geconcludeerd worden dat studenten hun definitie over seksueel gezond en ongezond gedrag vooral vanuit hun opvoeding hebben gevormd.

Er kan geconcludeerd worden dat de meningen van studenten betreffende seksueel gezond gedrag erg uiteen lopen. Er zijn namelijk verschillende definities genoemd die studenten verstaan onder seksueel gezond gedrag. De volgende definities worden gegeven: elkaar aanraken, zoenen, intiem zijn met elkaar, experimenteren, gedrag zonder dwang, zonder dat je iemand kwets of lastig valt.

Wanneer er gekeken wordt naar seksueel ongezond gedrag kan vastgesteld worden dat studenten een duidelijk beeld hebben van wat zij verstaan onder seksueel ongezond gedrag. Ook hier kan geconcludeerd worden dat er uiteenlopende definities worden gegeven. De definities die worden

gegeven zijn: overmatig elkaar aanraken, het niet accepteren van homoseksualiteit, het hebben van twee relaties tegelijk, gedrag dat niet past bij de ontwikkelingsleeftijd van de jongeren, het verrichten van gedwongen handelingen en het geven van seksistische opmerkingen. Verder kan geconcludeerd worden dat studenten beschikken over weinig kennis omtrent methodieken die helpen bij het omgaan van seksueel gedrag. Zo is het Vlaggensysteem geen bekende methode onder de studenten. Studenten hebben behoefte aan meer informatie over het Vlaggensysteem. Vooral de studenten die het Vlaggensysteem niet kenden, zouden zich willen verdiepen in deze methodiek. Verder kan vastgesteld worden dat zowel vanuit de opleiding als de stagepraktijk er weinig tot geen aandacht wordt besteed aan seksueel gedrag binnen de instelling.

Wat wordt er door derdejaarsstudenten waargenomen op hun stage als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?

Aan de hand van de interviews kan geconcludeerd worden dat studenten waarnemingen omtrent seksueel gedrag waarnemen binnen de instelling. Vastgesteld kan worden dat studenten zich bewust bezig houden met het seksuele gedrag van de jongeren binnen de instelling waar zij stage lopen. Dit komt door de gebeurtenissen die zich hebben plaatsgevonden tijdens hun stageperiode. Studenten zijn zich bewust bezig gaan houden met seksueel gedrag omdat zij gebeurtenissen meemaken waar zij zich zorgen over maken. Deze zorgen kunnen ontstaan doordat studenten onvoldoende kennis hebben over seksueel gedrag. Zij zijn niet bekend met methodieken die hen ondersteuning kunnen bieden en weten hierdoor niet altijd hoe te handelen.

De gedragingen die studenten hebben waargenomen lopen erg uiteen. Vastgesteld kan worden dat studenten de volgende gebeurtenissen hebben waargenomen door het horen: ongewenste aanrakingen, ongewenste liefdesuitingen, negatief praten over homoseksualiteit, tienerzwangerschappen, verkrachtingen. De volgende gebeurtenissen hebben studenten waargenomen door het zien: Onschuldige verliefdheid, oogcontact, jongeren die nieuwsgierig zijn naar het hebben van een relatie.

Geconcludeerd kan worden dat gebeurtenissen omtrent seksualiteit niet op elke student een grote invloed heeft. Op de helft van studenten hebben gebeurtenissen omtrent seksueel gedrag wel een invloed op de eigen gevoelens. Er kan vastgesteld worden dat dit voornamelijk komt door gebrek aan kennis en ervaring. De andere helft van de studenten ondervindt hier geen last van. Deze studenten zien seksualiteit als gedrag dat past bij de doelgroep jongeren.

Vastgesteld kan worden dat binnen de instelling waar studenten stage lopen er weinig aandacht wordt besteed aan het onderwerp seksueel gedrag. Er is geen zichtbaar beleid aanwezig omtrent seksueel gedrag, studenten hebben hier wel behoefte aan.

Wat wordt er door derdejaarsstudenten gesignaleerd op hun stage als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?

Studenten vangen signalen op van seksueel gedrag. De volgende signalen van gezond seksueel gedrag worden opgevangen: onschuldige verliefdheid, oogcontact, jongeren die hun eigen lichaam willen leren kennen en jongeren die nieuwsgierig zijn naar het hebben van relaties. Vastgesteld kan worden dat studenten signalen van seksueel gezond gedrag eerder herkennen dan seksueel ongezond gedrag. Signalen omtrent seksueel ongezond gedrag worden pas herkend op het moment dat het ongezonde gedrag al heeft plaatsgevonden en gevolgen met zich mee heeft gebracht. Uit onderzoek van de Commissie Samson (2012) is gebleken dat ook hulpverleners moeite hebben met het opvangen van signalen omtrent seksueel ongezond gedrag. Dit is een opvallend gegeven en kan ontstaan zijn doordat studenten aangeven tijdens de opleiding geen tot nauwelijks onderwijs is aangeboden op het gebied van seksualiteit en seksueel gedrag.

Aan de hand van de interviews kan men concluderen dat studenten niet handelen wanneer er sprake is van gezond gedrag. Dit kan komen doordat studenten het gezonde seksuele gedrag niet als verkeerd ervaren en daardoor geen behoefte hebben om te handelen. Zij kunnen eventueel wel handelen door gedrag te benoemen en te bevestigen.

Studenten hebben weinig tot geen signalen van seksueel ongezond gedrag opgevangen en hebben daardoor niet hoeven te handelen. Wel kan vastgesteld worden dat studenten handelen wanneer zij denken dat er sprake is van ongezond gedrag. Gedrag wordt bespreekbaar gemaakt in het team of als het nodig is wordt er meteen ingegrepen.

Hoe worden er door derdejaarsstudenten situaties bespreekbaar gemaakt als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?

Studenten maken seksueel gedrag bespreekbaar in het team. Geconcludeerd kan worden dat seksueel gedrag bespreekbaar wordt gemaakt tijdens vergaderingen. Voor de studenten is de drempel laag om in gesprek te gaan over seksualiteit. Dit kan komen door de sfeer die aanwezig is in het team, maar ook door de manier waarop een student tijdens de eigen opvoeding heeft leren praten over seksualiteit.

Hoewel seksueel gedrag bespreekbaar wordt gemaakt in het team, kan men concluderen dat dit weinig met de jongeren wordt gedaan. Seksualiteit en seksueel gedrag wordt met de jongeren zelf minder en op de oppervlakte besproken. Dit kan komen doordat het voor studenten en hulpverleners moeilijk in te schatten is wanneer het beste moment is om in gesprek te gaan over seksualiteit en een jongere wel behoefte heeft aan een gesprek over seksualiteit en seksueel gedrag. Ook kan het komen doordat studenten aangeven weinig kennis te hebben over seksualiteit en seksueel gedrag en daardoor niet weten waar zij over moeten praten. Wanneer seksualiteit met de jongeren wel bespreekbaar wordt gemaakt kan wordt dit gedaan door een persoonlijk gesprek.

Wanneer er gekeken wordt naar de gevoelens omtrent het bespreekbaar maken van seksueel gedrag, kan men concluderen dat het voor studenten in het begin een lastige opgave is geweest. Gevoelens van ongemakkelijkheid kwamen bij de studenten naar boven op het moment dat zij seksueel gedrag bespreekbaar moeten maken of persoonlijke vragen omtrent seksualiteit kregen. Dit komt doordat seksualiteit vandaag de dag nog steeds wordt ervaren als een beladen onderwerp. Ondanks deze gevoelens hebben studenten toch de stap ondernomen om seksualiteit te bespreken. Er kan vastgesteld worden dat dit komt doordat zij het bespreekbaar maken van seksualiteit als iets belangrijks ervaren. Verder kan geconcludeerd worden dat studenten aandacht geven aan eigen gevoelens door gebeurtenissen omtrent seksualiteit te bespreken in het team, maar ook met familieleden en vrienden. Dit laat zien dat gebeurtenissen omtrent seksualiteit een grote impact hebben op de eigen gevoelens.

Welke competenties hebben studenten nodig om seksualiteit bespreekbaar te maken?

Door middel van de literatuur kan vastgesteld worden dat er veel stil wordt gestaan bij de competenties waar een jeugdzorgwerker zich aan moet voldoen. Studenten hebben verschillende competenties nodig om seksualiteit bespreekbaar te maken, namelijk: omgaan met seksualiteit seksueel risicogedrag en seksueel misbruik, in gesprek kunnen gaan over seksualiteit, in staat zijn signalen op te vangen van seksueel risicogedrag, in staat zijn te reflecteren op de eigen handelen en bekend zijn met de risico's omtrent het niet ingrijpen bij seksueel ongezond gedrag (Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013).

Ijf (2006) concludeert dat het bespreekbaar maken van seksualiteit een moeilijke opgave is, zowel voor de cliënt als de hulpverlener. Een hulpverlener moet zich hiervan bewust zijn en moet in staat zijn een gesprek te beginnen over seksualiteit. Vastgesteld kan worden dat de hulpverlener moet kunnen reflecteren op het eigen handelen en moet kunnen aansluiten bij de taal van de cliënt. Deze competenties sluiten goed aan bij de vastgestelde competenties van Jeugdzorg Nederland en de Vereniging Hogescholen.

Geconcludeerd kan worden dat studenten van mening zijn te beschikken over voldoende competenties wanneer het gaat om seksueel gedrag. Studenten zijn in staat door middel van de bestaande vakken een koppeling te maken naar het omgaan en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Ook zijn studenten in staat competenties te benoemen waarvan zij vinden dat een

hulpverlener deze moet bezitten om te handelen wanneer er sprake is van seksueel gedrag. Wanneer literatuur en praktijkonderzoek wordt vergeleken kan men concluderen dat er enkele competenties overeen komen, maar dat er toch duidelijk een verschil aan competenties zichtbaar zijn. Er kan geconcludeerd worden dat studenten van mening zijn dat een hulpverlener aan de volgende competenties moet kunnen voldoen: kunnen signaleren, gespreksvoering, relatie kunnen ontwikkelen, geduldig zijn, betrouwbaar en eerlijk zijn, een open houding hebben, grenzen kunnen gaangeven, de durf hebben om in gesprek te gaan, creatief zijn, bescheiden zijn en professioneel kunnen handelen. Vastgesteld kan worden dat studenten denken deze competenties vooral te kunnen ontwikkelen door stage ervaringen en door te leren van collega's. Studenten moeten namelijk in de praktijk in staat zijn om te kunnen gaan met seksualiteit en seksueel gedrag.

Welke suggesties hebben studenten om het onderwijs te verbeteren op het gebied van het omgaan met seksualiteit?

Studenten willen meer informatie ontvangen met betrekking tot het omgaan en bespreekbaar maken van seksualiteit. Geconcludeerd kan worden dat studenten niks hebben geleerd over het opvangen van signalen omtrent seksueel gezond en ongezond gedrag. Studenten hebben behoeften aan het leren opvangen van signalen en willen vanuit school informatie krijgen over hoe zij seksueel gedrag kunnen herkennen.

Verder hebben studenten geen informatie ontvangen over het omgaan en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Geconcludeerd kan worden dat studenten behoefte hebben aan kennis en informatie over hoe zij om kunnen gaan met seksueel gedrag. Studenten willen hun kennis uitbreiden op het gebied van het bespreekbaar maken van seksualiteit en willen weten wat seksueel gezond en ongezond gedrag is. Studenten willen deze kennis tijdens lessen ontwikkelen, ook kan er een themadag of een workshop georganiseerd worden.

Ondanks dat studenten aangeven voldoende competenties te hebben omtrent seksualiteit kan worden vastgesteld dat zij behoefte hebben aan meer competenties. Seksualiteit mag in de opleiding meer naar voren komen. Geconcludeerd kan worden dat studenten specifiekere competenties willen ontwikkelen die zich richten op seksualiteit. Studenten hebben behoefte aan meer observatie en communicatie technieken. Zij willen deze competenties ontwikkelen tijdens een training van een week, of tijdens de lessen.

5.2. Conclusie probleemstelling.

Wat zijn de ervaringen van derdejaars studenten van de Academie Sociale Studies te Breda (ASB) als het gaat om het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van situaties van seksueel gezond en ongezond gedrag tijdens hun stages met jongeren?

Wanneer er gekeken wordt naar de probleemstelling kan men aan de hand van de resultaten en het beantwoorden van de deelvragen concluderen dat studenten veel hebben ervaren in het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van seksueel gezond en ongezond gedrag.

Als eerst kan vastgesteld worden dat seksualiteit een begrip is met vele betekenissen. Frans & Franck (2011) hebben de methode Vlaggensysteem ontwikkeld. Een methode waarbij een zestal criteria is opgesteld die helpen bij het in kaart brengen en omgaan met seksueel gedrag. Seksueel gezond gedrag wordt gezien als gedrag dat vrijwillig is, met wederzijdse toestemming, er is sprake van gelijkwaardigheid, er wordt gehandeld vanuit zelfrespect, het is context adequaat en ontwikkelingsadequaat (Frans & Franck, 2011). Studenten zijn niet bekend met deze methode en geven aan meer informatie te willen ontvangen over het Vlaggensysteem. Seksueel ongezond gedrag is gedrag dat niet aan bovenstaande criteriums voldoet. Seksueel ongezond gedrag houdt in dat er sprake is van gedwongen seksueel gedrag.

Studenten zijn in staat gebeurtenissen omtrent seksueel gedrag waar te nemen. Ze houden zich bewust bezig met het seksuele gedrag van de jongeren binnen de instelling waar zij stage lopen. De gedragingen die studenten hebben waargenomen lopen er uiteen. Waarnemingen omtrent seksualiteit kunnen een invloed hebben op de gevoelens van de studenten. Ze kunnen zich zorgen

maken om seksueel gedrag van jongeren door hun eigen gebrek aan kennis en ervaringen. Toch weten studenten dat seksueel gedrag past bij de leeftijd van de jongeren. Studenten zijn in staat signalen op te vangen van seksueel gedrag. Echter beperken deze signalen zich vaak alleen tot seksueel gezond gedrag. Wanneer er gekeken wordt naar de literatuur (Commissie Samson, 2012) kan vastgesteld worden dat ook professionals in het werkveld moeite hebben met het opvangen van signalen omtrent seksueel ongezond gedrag. Studenten hebben de ervaring seksueel ongezond gedrag pas te herkennen op het moment dat het ongezonde gedrag grote gevolgen met zich mee heeft gebracht. Studenten handelen niet wanneer zij signalen opvangen van seksueel gezond gedrag, wel handelen studenten wanneer zij denken dat zij ongezond gedrag signaleren. Gedrag wordt bespreekbaar gemaakt in het team of er wordt meteen gehandeld. Studenten ervaren het bespreekbaar maken van seksueel gedrag in het begin als onwennig. Toch ondernemen studenten de stap om het seksueel gedrag te bespreken in het team. Met de jongere zelf wordt dit minder of op de oppervlakte besproken in een persoonlijk gesprek. Studenten delen hun gevoelens van gebeurtenissen omtrent seksueel gedrag zowel in het team als in de thuissituatie. Er kan vastgesteld worden dat studenten ervaren meer kennis te willen ontwikkelen wanneer het gaat om het omgaan en bespreekbaar maken van seksualiteit. Studenten hebben niks geleerd over het opvangen van signalen, het omgaan met en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Geconcludeerd kan worden dat studenten behoefte hebben aan onderwijs, een workshop of themadagen die stilstaan bij het onderwerp seksualiteit.

5.3. Discussie.

In deze paragraaf wordt kritisch teruggeblikt op het verloop van het onderzoek. Allereerst wordt in deze paragraaf een evaluatie van het doorlopen proces beschreven, tot slot wordt er gekeken naar de validiteit, betrouwbaarheid en bruikbaarheid van het onderzoek.

Tijdens het onderzoeksproces zijn er een aantal zaken goed verlopen. Zo verliep het contact tussen de onderzoeker en begeleiding zowel vanuit school als het Expertisecentrum Veiligheid positief. De onderzoeker heeft continu het idee gehad dat de begeleiding voldoende is geweest. Ook heeft de onderzoeker dankzij de goede begeleiding deel kunnen nemen aan het symposium seksueel gedrag in de residentiële jeugdzorg en een informatie middag over het Vlaggensysteem. Gedurende het onderzoek is het duidelijk geworden dat de onderzoeker een volhoudende en enthousiaste houding heeft gehad. Hoewel het in het begin moeilijk was om respondenten te werven, heeft de onderzoeker zich hierdoor niet laten afremmen. Er is volgehouden en steeds opnieuw contact gezocht met de contactpersoon om uiteindelijk voldoende studenten te werven. Dit heeft de onderzoeker kunnen realiseren doordat zij erg gemotiveerd was met betrekking tot het onderzoek. Het onderwerp sloot aan bij de eigen interesses, waardoor de onderzoeker het optimale uit het onderzoek wilde halen. Toch is er veel tijd over heen gegaan, voordat contact was gelegd met de juiste respondenten. De manier van contactleggen kan als een leermoment worden gezien. Tijdens het onderzoek is duidelijk geworden dat er eerder had mogen begonnen met het werven van respondenten. Dit komt doordat het derde jaar een druk jaar is waarin studenten 32 uur in de week aan het werk zijn. Voor hen is het niet gemakkelijk om tijd in te plannen voor een onderzoek.

In het onderzoek kreeg de onderzoeker te maken met het probleem dat de methodologische kwaliteit van de onderzoeksresultaten werd ondermijnd doordat er gebruik is gemaakt van een selecte steekproef. Dit komt doordat studenten zichzelf hebben kunnen opgeven om mee te werken aan dit onderzoek. Studenten konden zich opgeven wanneer zij voldeden aan de gestelde eisen (Verhoeven, 2011). De onderzoeker was namelijk op zoek naar derdejaarsstudenten die stage lopen met jongeren in de leeftijdscategorie 12 tot en met 18 jaar. Hierdoor kan de steekproef niet worden gezien als een representatieve steekproef die terug te koppelen is naar de gehele populatie. Wanneer er gekeken wordt naar de generaliseerbaarheid, kan vastgesteld worden dat in dit onderzoek hier geen sprake van is. Dit komt doordat de steekproef alleen bestond uit studenten van de opleiding SPH en MWD en niet uit studenten van de opleiding CMV. Ondanks de selecte steekproef is de onderzoeker wel goed omgegaan met de integriteit van de respondenten. De privacy van de studenten is gewaarborgd door namen weg te laten en tijdens de analyse respondenten in plaats van een naam, een nummer te geven.

Gedurende het onderzoek is naar voren gekomen dat het werven van respondenten geen makkelijke opgave is geweest. Dit kan te maken hebben met twee oorzaken. Ten eerste kan het te maken hebben gehad met de studielast van de studenten. Zij lopen 32 uur per week stage en daarnaast moeten zij ook nog een dag naar school. Dit heeft ervoor gezorgd dat het plannen van een focusgroep een lastige opgave is geweest. Hierdoor is ervoor gekozen om naast een kleine focusgroep ook half-gestructureerde interviews te houden. Ten tweede kan het te maken hebben gehad met het onderwerp. Seksualiteit is vandaag de dag nog steeds een beladen onderwerp waar niet iedereen in staat is vrij over te praten.

Dat brengt ons bij de validiteit van het onderzoek, deze kan aangetast zijn. Doordat seksualiteit een beladen onderwerp is, kan niet iedereen hier open over zijn. Hierdoor zou het kunnen zijn dat er systematische fouten zijn ontstaan. Respondenten kunnen namelijk expres een sociaal wenselijk antwoord hebben gegeven bij dit gevoelige onderwerp. Wanneer er gekeken wordt naar de begripsvaliditeit van dit onderzoek is gebleken dat er veel aandacht hieraan is besteed. Het meten van ervaringen en meningen van studenten rondom seksueel gezond en ongezond gedrag is voor de onderzoeker een moeilijke opgave geweest. Om toch een goede meting te kunnen doen zijn de begrippen seksueel gezond en ongezond gedrag eerst goed omschreven. Hierdoor zijn de definities van de begrippen helder geworden. Vervolgens zijn de begrippen uitgewerkt met behulp van literatuur zodat er een onderbouwde betekenis kon worden omschreven van beide begrippen. Dit heeft ervoor gezorgd dat de onderzoeker kon meten wat gemeten moest worden.

Kijkend naar de betrouwbaarheid van dit onderzoek kan deze aangetast zijn. Dit komt doordat tijdens de focusgroep er veel last is ervaren van achtergrond lawaai. Dit kan ervoor hebben gezorgd dat studenten minder gefocust waren op het gesprek en de vragen die gesteld werden. Ook stond tijdens dit onderzoek de beleving van de cliënt centraal, dit heeft ervoor gezorgd dat de betrouwbaarheid van het onderzoek is aangetast (Verhoeven, 2011). Op een ander moment in de tijd kan deze beleving anders zijn. Van belang is te onderzoeken hoe studenten over een aantal jaar kijken naar dit onderwerp. Mogelijk kan dit gebeuren nadat er aanpassingen zijn gedaan binnen het onderwijs. Resultaten van beide onderzoeken kunnen dan met elkaar vergeleken worden om een beter beeld te krijgen. Ondanks deze aantasting van de betrouwbaarheid heeft de onderzoeker ervoor gezorgd dat de betrouwbaarheid verhoogd kon worden. Dit is gedaan door het analyseproces meerder malen te doorlopen zodat alle belangrijke gegevens ook daadwerkelijk zijn verzameld. Verder is de betrouwbaarheid vergroot door gegevens vastteleggen door middel van een voice-recorder. Hierdoor zijn systematische fouten beperkt, wat de validiteit van het onderzoek en de betrouwbaarheid van de resultaten heeft vergroot (Verhoeven, 2011).

Ondanks dat de validiteit en bruikbaarheid is aangetast is het onderzoek wel bruikbaar te noemen. Het Expertisecentrum Veiligheid heeft veel aan dit onderzoek. Het kan namelijk richting geven aan het optimaliseren van het onderwijs, daarnaast kan het ook een aanleiding zijn voor nieuw onderzoek.

5.4. Aanbevelingen.

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat studenten veel meemaken op het gebied van seksueel gedrag binnen hun stage. Deze gebeurtenissen hebben ervoor gezorgd dat studenten behoefte hebben aan meer kennis en ervaring die zij kunnen inzetten wanneer zij te maken krijgen met seksueel gedrag. Studenten zijn in staat seksueel gedrag waar te nemen, te signaleren en bespreekbaar te maken. Zij nemen zowel seksueel gezond als ongezond gedrag waar door het horen. Ook signaleren studenten seksueel gezond gedrag bij de jongeren in de instelling. Echter hebben studenten moeite met het opvangen van signalen omtrent seksueel ongezond gedrag. Aan de hand van de belangrijkste resultaten kunnen de volgende aanbevelingen gedaan worden:

Aanbeveling 1: Extra onderzoek.

Studenten geven aan moeite te hebben met het opvangen van signalen omtrent seksueel ongezond gedrag. Uit onderzoek van de Commissie Samson (2012) is gebleken dat ook hulpverleners niet in staat zijn om signalen van seksueel ongezond gedrag op te vangen. Dit roept nieuwe vragen op zoals hoe komt het dat het opvangen van signalen omtrent seksueel ongezond gedrag zo moeilijk is? En hoe kunnen studenten en hulpverleners wel signalen van seksueel ongezond gedrag kunnen herkennen? Het is verstandig extra onderzoek te doen naar hoe het komt dat signalen van seksueel ongezond gedrag zowel door studenten als hulpverleners moeilijk op te vangen is. Ook is het van belang te kijken naar wat studenten en hulpverleners nodig hebben om signalen wel op te kunnen vangen.

Aanbeveling 2: Onderwijs in het opvangen van signalen.

Studenten vinden dat zij gedurende hun drie jaar binnen de opleiding niks geleerd hebben over het opvangen van signalen omtrent seksueel gedrag. Zij vinden het erg lastig om seksueel ongezond gedrag te signaleren binnen de beroepspraktijk. Studenten missen kennis in het signaleren van seksueel ongezond gedrag en hebben behoefte aan het leren opvangen van signalen omtrent ongezond gedrag. De onderwijspraktijk mag meer aandacht geven aan het opvangen van signalen. Dit kan gedaan worden door in bestaande leerlijnen meer aandacht te geven aan hoe hulpverleners signalen van seksueel ongezond gedrag vroegtijdig kunnen opvangen. Belangrijk is om deze informatie in het eerste studiejaar aan studenten te geven. Als sociaal werker is het namelijk belangrijk signalen op te kunnen vangen. Dit is een belangrijke competentie die studenten aan het begin van hun opleiding moeten leren.

Aanbeveling 3: Onderwijs aanbieden in het bespreekbaar maken van seksualiteit.

Studenten vinden het bespreekbaar maken van seksualiteit erg belangrijk. Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat studenten behoefte hebben aan meer kennis met betrekking tot het omgaan en bespreekbaar maken van seksualiteit. Van belang is ervoor te zorgen dat de kennis van studenten wordt ontwikkeld. Er moet onderwijs aangeboden worden die studenten informeert over wat seksualiteit is, wat wordt gezien als seksueel gezond en wat als ongezond gedrag is en hoe studenten seksueel gedrag bespreekbaar kunnen maken. De onderwijspraktijk moet de bestaande competentielijst uitbreiden. Dit kan de onderwijspraktijk doen door de vastgestelde competenties van Jeugdzorg Nederland en de Vereniging Hogescholen hieraan te koppelen. De onderwijspraktijk kan door middel van een leerlijn, training of workshop studenten kennis aanbieden in het omgaan en bespreekbaar maken van seksualiteit. Belangrijk is om deze informatie vóór het derde studiejaar aan te bieden. In het derde studiejaar zijn studenten namelijk fulltime aan het werk binnen de werkveld. Van belang is dat zij met de verworven competenties van signaleren aan de slag kunnen gaan.

Aanbeveling 4: Vergroten bekendheid van het Vlaggensysteem.

Studenten geven aan het Vlaggensysteem niet te kennen. Zij missen kennis over het bespreekbaar maken en signaleren van seksueel gedrag. Van belang is studenten kennis mee te geven over het Vlaggensysteem. Het vergroot de kennis van studenten en zij zijn in staat de methodiek toe te passen binnen de praktijk. Ook hier is het van belang dat studenten vóór of aan het begin van hun derde studiejaar kennis hebben gemaakt met het Vlaggensysteem. Tijdens hun derdejaars stage hebben zij namelijk veel meer de kans seksualiteit tegen te komen binnen de instelling waar zij stage lopen. Dit komt doordat zij fulltime aan de slag gaan. De bekendheid van het Vlaggensysteem kan vergroot worden door het aanbieden van een workshop. Als beroepsproduct is er een gids ontwikkeld die studenten tijdens deze workshop mee naar huis zullen krijgen. Meer informatie hierover is te vinden in hoofdstuk 6. Beroepsproduct.

6. Beroepsproduct.

In dit hoofdstuk wordt er stil gestaan bij de meerwaarde van het onderzoek en de meerwaarde van het beroepsproduct. Verder wordt de manier van overdracht omschreven en onderbouwd. Tot slot wordt er ingegaan op de verkregen feedback. In bijlage E is het beroepsproduct weergegeven.

6.1. Meerwaarde.

Meerwaarde van het onderzoek.

In het onderzoek van de Commissie Samson (2012) is naar voren gekomen dat hulpverleners die werken met jongeren weinig waarnemen van seksueel misbruik. Signalen worden over het hoofd gezien en wanneer een signaal toch wordt opgevangen dan is er vaak sprake van handelingsverlegenheid om seksueel gedrag bespreekbaar te maken. Dit heeft nieuwsgierig gemaakt naar de ervaringen van studenten die werken met jongeren. Dit onderzoek dat is uitgevoerd is uniek in Nederland, omdat tot nu toe nog nooit eerder onderzoek is gedaan naar de ervaringen van studenten van de sociale studies, in het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Het onderzoek heeft opgeleverd dat het Expertisecentrum Veiligheid inzicht heeft verkregen in de ervaringen van studenten. Hierdoor beschikken zij nu over een duidelijk overzicht van knelpunten die ontstaan bij het signaleren en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Hierdoor kan het Expertisecentrum Veiligheid concrete aanbevelingen naar het onderwijspraktijk doen, om zodoende het onderwijs te optimaliseren.

Meerwaarde van het beroepsproduct.

Naar aanleiding van aanbeveling vier is er een informatiegids uitgewerkt als beroepsproduct. Deze gids krijgen studenten aan het einde van de workshop mee naar huis. In de gids staat de belangrijkste informatie van het Vlaggensysteem omschreven. Studenten geven aan behoefte te hebben aan meer kennis en informatie over het omgaan met seksueel gedrag. Door het aanbieden van een workshop en studenten deze informatiegids mee te geven wordt de kennis van studenten uitgebreid. De gids kan een houvast bieden tijdens de derdejaars stage waarin studenten te maken kunnen krijgen met seksueel gedrag. Door studenten deze gids mee te geven na een workshop over het Vlaggensysteem zijn zij in staat methodisch te handelen wanneer zij te maken krijgen met seksueel gedrag binnen de instelling. Dit komt doordat studenten door middel van de workshop kennis hebben verworven over het Vlaggensysteem. Daarnaast kunnen zij de belangrijkste informatie terug lezen in de gids. In de gids staan de zes criteria van seksueel gezond gedrag helder uitgelegd. Studenten kunnen in een beknopt overzicht zien welk gedrag gezond is en welk gedrag niet. De gids levert op dat studenten kennis hebben over een methodiek die hen helpt wanneer er sprake is van seksueel gedrag. Ook weten de studenten hoe zij kunnen handelen wanneer zij te maken krijgen met seksueel gedrag. Daarnaast hebben de studenten voorbeelden van wat seksueel gezond en wat ongezond gedrag is.

6.2. Overdracht.

Op 21 mei 2015 is het beroepsproduct overgedragen aan het Expertise Centrum Veiligheid door middel van een presentatie. Tijdens deze presentatie waren er docenten en professionals uit het werkveld aanwezig, ook was de directeur ASH aanwezig. In de presentatie werd er teruggeblikt op de werkwijze, daarna werden de belangrijkste resultaten verteld. Tot slot werden de aanbevelingen gedaan en werd er afgesloten met het beroepsproduct. De aanwezigen hebben vragen kunnen stellen over het beroepsproduct en over de belangrijkste resultaten.

Er is gekozen om de resultaten van het onderzoek en het beroepsproduct over te dragen via een presentatie. Deze keuze is gemaakt omdat alle zes de studenten die hun afstudeeronderzoek bij het Expertisecentrum Veiligheid hebben gedaan, tegelijkertijd de belangrijkste informatie konden overbrengen. Zowel de studenten als de aanwezigen hebben hierdoor alle resultaten met elkaar kunnen vergelijken.

Het bijwonen van een presentatie is voor het publiek laagdrempelig geweest. Dit komt doordat het bijwonen van een presentatie veel minder vraagt dan het lezen van het onderzoeksrapport en beroepsproduct. In weinig tijd is het gelukt om de belangrijkste informatie over te laten komen. Daarnaast hebben de aanwezigen de kans gehad direct om verduidelijking te vragen wanneer ze iets niet begrepen of nog meer informatie over een onderwerp wilden ontvangen. Tijdens de presentatie is er meteen kunnen inspelen op de vragen en wensen van het publiek. Er kon namelijk meteen worden ontdekt als de informatie goed is overgekomen. Dit komt doordat tijdens de presentatie op de non-verbale communicatie gelet kon worden.

6.3. Feedback.

De volgende feedback is gekregen vanuit de beroepspraktijk:

“Het beroepsproduct is zeker waardevol voor ons. We kunnen deze informatiegids inzetten in het onderwijs. De overdracht was duidelijk, je hebt de belangrijkste resultaten gepresenteerd en je beroepsproduct toegelicht. Ik heb nog wel een aantal punten van feedback op de kwaliteit, die je kan meenemen voor het beroepsproduct. Het onderwerp Vlaggensysteem kan nog uitgebreider uitgewerkt worden. Wat wil het Vlaggensysteem nog meer bereiken? De definitie van seksueel ongezond gedrag is wel kort door de bocht. Je hebt natuurlijk meerdere manieren om te bepalen of iets seksueel grensoverschrijdend is of niet, de manier van het vlaggensysteem is 1 van de manieren. Maar soms kan het ook al grensoverschrijdend zijn als aan 1 van de criteria niet wordt voldaan. Dit is heel erg afhankelijk van de casus.”

Terugkijkend naar deze feedback ben ik mezelf ervan bewust geworden dat het belangrijk is uitgebreider stil te staan bij de begrippen seksueel gezond en ongezond gedrag. In eerste instantie was ik van plan dit uitgebreider uit te werken, maar dat heb ik uiteindelijk niet gedaan. Ik heb dit niet gedaan omdat ik ervoor had gekozen de informatie beknopt te beschrijven. Ik ben er namelijk van uit gegaan dat na het volgen van een workshop voor studenten duidelijk zou moeten zijn wat wordt verstaan onder beide definities. Echter ben ik mezelf ervan bewust geworden dat het belangrijk is om uitgebreider stil te staan bij de begrippen seksueel gezond en ongezond gedrag. Het gaat namelijk om lastige begrippen die voor iedereen weer een andere betekenis heeft. Het is beter uitgebreider stil te staan en daardoor een concreter beeld voor studenten te schetsen.

Wanneer ik kijk naar de feedback over het Vlaggensysteem kan ik begrijpen waar deze feedback vandaan komt. Het Vlaggensysteem is een methode die seksualiteit en seksueel gedrag bekijkt vanuit verschillende kanten. Door meer informatie te geven over het Vlaggensysteem, wat deze wil bereiken en hoe het Vlaggensysteem dat doet, weten studenten wat ze van het Vlaggensysteem kunnen verwachten. Ik ben mezelf ervan bewust geworden dat het belangrijk is om meer stil te staan bij het Vlaggensysteem. Er kan beschreven worden hoe het Vlaggensysteem kan helpen bij het bespreekbaar maken met jongeren maar ook met collega's.

7. Reflectie.

In dit hoofdstuk wordt er kritisch stil gestaan bij mijn eigen handelen. Er wordt gereflecteerd op mijn onderzoekende houding, mijn onderzoekvaardigheden en de uitvoering van het onderzoek.

7.1. Onderzoekende houding.

Een onderzoekende houding wordt door van der Rijst (2009) omschreven als een intentioneel gedragspatroon met zes kwalitatieve aspecten. Het gaat hierbij om de neiging iets te willen begrijpen, te willen bereiken, kennis te willen delen, kritisch te willen zijn, vernieuwend te willen zijn en te willen weten. Gedurende dit afstudeertraject ben ik mezelf ervan bewust geworden dat ik tijdens dit traject een goede onderzoekende houding heb aangenomen. Gedurende dit onderzoek ben ik namelijk telkens nieuwsgierig geweest. Ik wilde graag weten wat de ervaringen waren van derdejaarsstudenten op het gebied van seksueel gedrag. Zelf heb ik als derdejaarsstudent met dit onderwerp te maken gehad tijdens mijn stageperiode. Gebeurtenissen rondom seksualiteit hebben een grote indruk gemaakt op mijn gevoelens. Ik hoorde vaak verhalen over seksueel ongezond gedrag binnen de instelling. Dit heeft ervoor gezorgd dat ik meer ben gaan nadenken over seksualiteit bij de doelgroep jongeren. Ik voelde me bezorgd om de welzijn van deze jongeren, maar voelde mezelf niet bekwaamd om met dit onderwerp om te gaan. Dit komt doordat ik geen kennis had over dit onderwerp en hierdoor niet wist hoe ik moest handelen. Door mijn eigen ervaringen ben ik erg benieuwd geraakt naar de ervaringen van andere studenten. Ik wilde graag weten hoe andere studenten tegen dit onderwerp aankeken. Ook wilde ik begrijpen wat zij ervaren in het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Ik ben mezelf ervan bewust geworden dat deze aspecten ervoor hebben gezorgd dat ik telkens nieuwsgierig ben gebleven naar de ervaringen en het verhaal van andere studenten.

Harick, van de Ven en Willemse (2014) beschrijven de onderzoekende houding als kritisch onderzoek doen en de drang hebben om te leren. Gedurende dit onderzoekstraject heb ik kritisch gekeken naar gevonden informatie en mijn uitgewerkte analyse. Voordat ik begon met het afnemen van interviews ben ik mezelf ervan bewust geworden dat ik steeds terug dacht aan mijn eigen stage ervaringen. Hierdoor dacht ik dat ik al wist wat studenten zouden gaan zeggen. Door in gesprek te gaan met mijn begeleider heb ik kritisch kunnen eigen naar mijn eigen houding. Ik heb hierdoor geleerd dat het van belang is mijn eigen ervaringen en interpretaties volledig uit te schakelen. Ik heb dit gedaan door mezelf te focussen op het verhaal van de respondent. Door met een open houding het interview in te gaan ben ik erachter gekomen dat ervaringen van studenten heel erg kunnen verschillen. Ik wilde weten wat de ervaringen waren van de respondenten en wilde deze ervaringen gaan begrijpen. Naar elk interview en focusgroep ben ik kritisch gaan bekijken welke resultaten bruikbaar zijn voor mijn onderzoek en welke informatie niet relevant was. Ik ben mezelf ervan bewust geworden dat het aannemen van een open houding ervoor heeft gezorgd dat de beste en belangrijkste informatie naar boven is gekomen.

7.2. Onderzoekvaardigheden.

Bij het doen van onderzoek zijn er een aantal vaardigheden die je moet kunnen ontwikkelen: Kennis van methoden en technieken, samenwerking en communicatie, kritisch kunnen analyseren, kunnen plannen en organiseren (Universiteit van Utrecht, n.d.). Gedurende mijn dit onderzoekstraject ben ik mezelf ervan bewust geworden dat mijn verkregen onderzoekvaardigheden tijdens de opleiding weer een opfrissing nodig hadden. Al gauw merkte ik dat ik nog wist welke stappen genomen moesten worden. Echter wist ik niet meer precies wat bij elke stap hoorde. Ook wist ik niet meer welke methoden en technieken van onderzoek er waren. Dit heeft ervoor gezorgd dat ik bij elke onderzoeksfase mezelf weer moest gaan verdiepen in de literatuur. Met behulp van het boek van Verhoeven (2011) heb ik mijn kennis weer kunnen opfrissen. Hierdoor ben ik in staat een methodisch onderbouwd en gedegen onderzoek uit te kunnen voeren.

Terugkijkend naar dit onderzoek, ben ik mezelf ervan bewust geworden dat het plannen en organiseren voor mij een lastige opgave is geweest. Dit komt doordat ik in mijn hoofd een planning heb zitten, maar deze planning is voor mij lastig uit te voeren. Ik denk veel na over hoe ik alles kan inplannen, maar vervolgens gebeurt het niet zoals ik het heb bedacht. Hierdoor heb ik geen ruimte voor tegenslagen. Een voorbeeld hiervan is het werven van respondenten. Ik had in mijn hoofd precies hoe en wanneer ik deze zou gaan benaderen. Echter had ik eerder moeten beginnen met het werven van studenten. Dit komt doordat een tijd lang maar twee studenten zich hadden aangemeld. Hierdoor kon ik steeds niet beginnen met het houden van een focusgroep en kon ik niet overgaan tot actie. Hoewel in het begin het moeilijk was om respondenten te werven, heb ik mezelf daardoor niet laten afremmen. Ik heb volgehouden, weer contact opgenomen met de contactpersoon van Avans Breda en de oproep opnieuw laten plaatsen. Ik heb dit kunnen realiseren doordat ik enthousiast was met betrekking tot het onderzoek.

Ik heb geleerd dat ik eerder over mag gaan tot actie. Als ik dieper nadenk over dit patroon merk ik dat dit een herkenbaar patroon bij mij is. In het begin ga ik hard aan de slag en volg ik mijn planning. Gedurende het traject ben ik echter het overzicht kwijt waardoor ik niet over ga tot het nemen van actie. Op zulke momenten denk ik veel na en duurt het langer voordat ik overga tot het nemen van actie. Ik weet mijn denken niet altijd direct om te zetten in handelen.

7.3. Verloop en uitvoering onderzoek.

Wanneer ik kijk naar de uitvoering van mijn onderzoek ben ik mezelf ervan bewust geworden dat er een aantal kwaliteiten en valkuilen te herkennen zijn. Ik heb gemerkt dat het voor mij gemakkelijk is met een open houding een interview in te gaan. Ik ben iemand die gemakkelijk mijn eigen mening kan scheiden van de mening van een ander. Na het houden van de interviews en focusgroep ben ik in staat geweest in korte tijd de belangrijkste informatie uit de tekst te halen. Ik ben iemand die snel ziet welk stuk tekst onder welke categorie valt en kan gemakkelijk verbanden leggen. Mijn valkuil ligt in het doen van literatuuronderzoek. In korte tijd ben ik in staat geweest literatuur te vinden dat bruikbaar kon zijn voor mijn onderzoek. Echter heb ik veel moeite gehad met het selecteren van de belangrijkste informatie. Dit komt doordat ik veel informatie belangrijk vond en hierdoor wist ik niet meer wat ik in mijn theoretisch kader wilde hebben. Ik wilde namelijk dat mijn theoretisch kader goed beschreven was en alle nodige elementen bevatte. Ik ging twifelen aan mijn theoretisch kader en ben elke keer alles gaan veranderen.

Literatuurlijst.

Anthoni, S. (2011). *Hulpverlening bij kindermishandeling: Over individuele weerbaarheid en maatschappelijke kwetsbaarheid*. Apeldoorn: Garant-Uitgevers.

Avans Hogeschool. (n.d.) Expertisecentrum Veiligheid. Geraadpleegd op <http://www.avans.nl>

Bakker, F. & Vanwesenbeeck, I. (2006). *Seksuele gezondheid in Nederland 2006*. Delft: Eburon uitgeverij

Boendermaker, L., Rooijen van, K., Berg, T., & Bartelink C. (2013) *Residentiële jeugdzorg: Wat werkt?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Boendermaker, P. M., Schippers, M. E., & Schuling, J. (2001). Men neme tien deelnemers en één moderator... Het recept voor het uitvoeren van focusgroeponderzoek. *Tijdschrift voor Medisch Onderwijs*, 20(4), 1-6.

Bongardt, D. van de, Mouthaan, I., & Bos, H. (2009). Seksuele en relationele vorming in het voortgezet onderwijs. *Pedagogiek*, 29(1), 60-77.

Buitendijk, S. E., Bruil, J., Dijkstra, N. S., & Paulussen, T. G. W. M. (2002). Jongeren, seksualiteit, preventie en hulpverlening: een verkenning van de situatie in 2002.

Burik, M. (2006). *De praatjes waaier. Contact leggen in je werk en privé*. Zaltbommel: Uitgeverij Thema

Commissie Samson. (2012). Omringd door zorg, toch niet veilig. Geraadpleegd op <http://www.onderzoek-seksueel-kindermisbruik.nl>

Frans, E. en Franck, T. (2011). *Vlaggensysteem: praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Apeldoorn: Garant-Uitgevers.

Gezond seksueel gedrag RJ. (n.d.). Duurzaam verbeteren van professioneel handelen. Geraadpleegd op <http://gezondseksueelgedragrj.nl/>

GGD Amsterdam. (2010). Preventie van tienerzwangerschappen en seksueel grensoverschrijdend gedrag van jongeren in stadsdeel Zuidoost. Geraadpleegd op <http://www.ggd.amsterdam.nl>

GGD Brabant-Zuidoost. (n.d.) Wat is seksueel gedrag? Geraadpleegd op <http://www.regionaalkompas.nl>

Goosen, C. (2013). In vertrouwen...Een onderzoek naar de professionaliteit van de vertrouwenspersoon seksuele intimidatie. Antwerpen-Apeldoorn: Garant uitgevers.

Haas, S. (2012). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag onder jongeren en volwassenen in Nederland*. Utrecht: Rutgers WPF.

Harick, van de Ven en Willemse. (2014). *Onderwijszorg en de keten. Op weg naar een samenwerkingsmodel voor leraren, zorgspecialisten en ouders*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant uitgevers.

Heemelaar, M. (2008). *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening*. 3de druk. Houten: Uitgeverij Bohn Stafleu van Loghum.

Höing, M., Engen van, A., Ensink, B., Vennix, P. & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Hulp aan slachtoffers van seksueel geweld*. Delft: Eburon uitgeverij

IJf, M. (2006). *Sexcounseling. Handleiding voor seksuologische hulpverlening*. Assen: Koninklijke uitgeverij van Gorcum.

Inspectie Jeugdzorg. (2014). Onderzoek naar voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de jeugdzorg Geraadpleegd op <https://www.inspectiejeugdzorg.nl>

Inspectie Jeugdzorg. (2014). Voorkomen seksueel grensoverschrijdend gedrag hoge prioriteit bij jeugdzorg. Geraadpleegd op <https://www.inspectiejeugdzorg.nl>

Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen. (2013). *Themacompetentie seksuele ontwikkeling, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik addendum voor het uitstroomprofiel jeugdzorgwerker*. Alphen aan den Rijn: Service Point Nederland.

Kedde, H. (2012). Seksuele disfuncties in Nederland: prevalentie en samenhangende factoren. Geraadpleegd op <http://www.rutgerswpf.nl>

Loeffen, M. (2007). *Residentiële jeugdzorg in beeld. Een onderzoek naar de intersectorale stand van zaken in Nederland*. Utrecht: Collegio.

Louwers, M. (2007). *Hebbes! 500 competentiegerichte selectievragen*. Zaltbommel: Uitgeverij Thema.

Maris, S., Vlucht, I., Deurloo, J., & Lanting, C. (2014). *JGZ-richtlijnen seksuele ontwikkeling (0-19 jaar). Handelen bij normale, afwijkende en zorgwekkende seksuele ontwikkelingen*. Rapport van Nederlands Centrum Jeugdgezondheid. Geraadpleegd op www.ncj.nl

Moedt, (n.d.). Noodzaak bespreekbaar maken seksueel misbruik! Geraadpleegd op <http://www.moetd.nl>

Movisie. (2013). *Handelingsverlegenheid*. Geraadpleegd op <https://www.movisie.nl>

Muller, E. (2009). *Crisis. Studies over crisis en crisisbeheersing*. Alphen aan den Rijn: Kluwer

NCJ. (n.d.) Richtlijnen: JGZ-richtlijnen seksuele ontwikkeling. Geraadpleegd op <https://www.ncj.nl>

Poland, A. (2007, oktober). Seksuele voorlichting bij autisme. Geraadpleegd op <http://www.leokanner.nl>

Rijst, van der, R. (2009). 6 aspecten van een onderzoekende houding. Geraadpleegd op <http://www.ecent.nl>

RutgersWPF. (n.d.). Seksuele ontwikkeling 12-15 jaar. Geraadpleegd op <http://www.seksualiteit.nl>

Saunders, M., Lewis P., Thornhill A., Booij M., & Verckens J. (2011). *Methoden en technieken van onderzoek* (5de druk). Amsterdam: Pearson Education.

Schaafsma, K. (2005). *Het banen van een pad: methodische beschrijving van gezinscoaching op basis van de ervaringen met het experiment in Limburg*. Apeldoorn: Garant uitgevers

SEKSUALITEIT práát erover. (2012). *Bijzijn XL*, 5(10), 14-15. doi:10.1007/s12632-012-0148-x

Sparrentak, van, K. (n.d.). Kinderen met ADHD. Geraadpleegd op <http://www.bureauididact.nl>

Trajectwelzijn. (n.d.). Wat is signaleren. Geraadpleegd op <http://www.trajectwelzijn.nl>

Universiteit van Utrecht. (n.d.). Onderzoek op hoofdlijnen: doelen, aspecten, stappen. Geraadpleegd op <http://studion.fss.uu.nl>

Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor hoger onderwijs*. 4de druk. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Wentzel, W. (2003). *Huiselijk en seksueel geweld*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

WHO (2010). *Standards for sexuality education in Europe. A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. Keulen: WHO Regional Office for Europe and BZgA.

Zorg en welzijn. (n.d.). Handelingsverlegenheid professionals. Geraadpleegd op <http://www.zorgwelzijn.nl>

Bijlage A: Operationalisering.

Begrip	Dimensies	Indicator	Vragen
Kennismaking Studenten krijgen meer informatie over het onderzoek. En vervolgens zullen studenten kennis met elkaar maken voordat er begonnen wordt met de inhoudelijke interview vragen.	Leeftijd		- Hoe oud ben je?
	Opleiding		- Studeer je MWD, SPH of CMV? - Is dit je eerste sociale studie of heb je een vooropleiding gevolgd?
	Stage	- Instelling/organisatie - Werkzaamheden - Beleid	- Waar loop je op dit moment stage en kun je kort vertellen wat de instelling/organisatie de jongeren allemaal aanbiedt? - Hoeveel uur per week ben je op je stage? - Hoe lang loop je nu stage? Wordt er binnen je stage gewerkt met een beleid als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag? - - Wat zijn jouw werkzaamheden binnen de instelling en hoe zelfstandig voer je deze uit?
	Beleid	- Seksueel gedrag - Vlaggensysteem	- Zijn jullie al bekend met het Vlaggensysteem? Wordt hier binnen jouw stage mee gewerkt?
	Communicatie	- Overleg - Samenwerking - Sfeer	- Hoe zou je de werksfeer onder werkgevers, werknemers en stagiaires beschrijven? - Wordt er veel gepraat en goed gecommuniceerd met elkaar?

Seksueel gezond gedrag

Binnen het **Vlaggensysteem** bestaan er een aantal **criteriapunten** waaraan voldaan moet worden voordat er over seksueel gezond gedrag gesproken kan worden, namelijk: vrijwilligheid, wederzijdse toestemming, gelijkwaardigheid, context adequaatheid, zelfrespect en ontwikkeling adequaatheid (Frans & Franck, 2011). Wanneer er sprake is van al deze punten, kan er gesproken worden van seksueel gezond gedrag.

Begrip	Dimensies	Indicator	Vragen
<p>Seksueel gezond gedrag</p> <p><i>Definitie:</i> Seksueel plezier waarbij de rechten van ieder mens worden gerespecteerd.</p>	Kennis	<ul style="list-style-type: none"> - definitie - Beeldvorming - opleiding 	<ul style="list-style-type: none"> - Wat verstaan jullie onder seksueel gezond gedrag? - Hoe heb je hier voor jezelf een beeld van gevormd? - Heb je hier tijdens je opleiding les over gehad en heb je hier iets in gemist?
<p>Het Vlaggensysteem maakt aan de hand van de inzet van vlaggen met verschillende kleuren een duidelijk onderscheid tussen seksueel gezond en ongezond gedrag. Wij zijn vooral benieuwd wat studenten onder dit begrip verstaan en hoe ze aan dit beeld zijn gekomen.</p>	Vlaggensysteem	<ul style="list-style-type: none"> - criteriapunten 	<ul style="list-style-type: none"> - Inzet Vlaggensysteem → Laat de deelnemers de kleur kiezen die zij denken dat het best past bij het plaatje past en laat beargumenteren.

Seksueel ongezond gedrag

Wanneer er aan een of meer van de *criteria* van het *Vlaggensysteem* niet kan worden voldaan, spreken we van seksueel ongezond gedrag. Binnen het *Vlaggensysteem* wordt hierin onderscheid gemaakt tussen licht, ernstig en zwaar seksueel overschrijdend gedrag (Frans & Franck, 2011).

Begrip	Dimensies	indicator	Vragen
Competenties <i>Definitie: Normen en grenzen van de jongere wordt overschreden.</i>	<i>Kennis</i>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Definitie</i> - <i>Beeldvorming</i> - <i>opleiding</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - Wat <i>verstaan</i> jullie onder seksueel ongezond gedrag? - Hoe heb je hier voor jezelf een <i>beeld</i> van gevormd? - Heb je hier tijdens je opleiding les over gehad en heb je hier iets in gemist?
	<i>Vlaggensysteem</i>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Criteriapunten</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - Inzet <i>Vlaggensysteem</i> → Laat de deelnemers de kleur kiezen die zij denken dat het best past bij het plaatje past en laat beargumenteren

Waarnemen

Waarnemen is het verkrijgen van informatie via je zintuigen: **zien**, **horen**, ruiken, **voelen** en proeven (Burik, 2006).

Begrip	Dimensies	indicator	Vragen
Waarnemen	Vastleggen	- Aandacht	- Hoeveel aandacht wordt er besteed aan seksueel gedrag van jongeren?
Definitie: Mate waarin men informatie vastlegt door middel van de zintuigen.	Kijken	- Zien	- Wat zie je op je stage en tijdens je opleiding als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?
	Luisteren	- horen	- Wat hoor je op je stage als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag? - Hoe ga je hier als stagiaire mee om?
	Gevoelens		- Wat doet het met je als je seksueel gezond en ongezond gedrag tegenkomt tijdens je stage en/of opleiding?

Signaleren

Signaleren wil zeggen dat men gealarmeerd wordt door een waarschuwingsteken (**signaal**). Het vormt een vervolg op het waarnemen. Signaleren begint wanneer een **handeling** en/of gebeurtenis van een ander je aandacht trekt of je een gevoel van onrust geeft. De signalen die je opvangt geven men de drang om in **actie** over te gaan (Traject welzijn, n.d).

Begrip	Dimensies	indicator	Vragen
Signaleren	Vastleggen	- signalen	- Heb je tijdens je stage met jongeren wel eens signalen opgevangen van seksueel gezond en ongezond gedrag?
Definitie: Een handeling of gebeurtenis trekt je aandacht.	gedrag	- signalen - omgaan - handelen	- Hoe ben je met signalen van seksueel gezond en ongezond gedrag omgegaan? - Wist je, voordat je het signaal opving, hoe je hier moest handelen?
	Opleiding	- signalen	- Het je tijdens je opleiding geleerd over het signaleren van seksueel gezond en ongezond gedrag? - Zo ja, hoe kon je deze informatie toepassen tijdens je stage?

Bijlage B: Topiclijst.

Probleemstelling.

Wat zijn de ervaringen van derdejaars studenten van de Academie Sociale Studies te Breda (ASB) als het gaat om het waarnemen, signaleren en bespreekbaar maken van situaties van seksueel gezond en ongezond gedrag tijdens hun stages met jongeren?

Uit bovenstaande probleemstelling is de volgende topiclijst samengesteld. Deze lijst functioneerde als leidraad tijdens de focusgroep. Vanwege het open karakter van de focusgroep werden de vragen niet altijd in dezelfde bewoording en/of volgorde gesteld.

- Persoonsgegevens
 - o Leeftijd
 - o Opleiding
 - o Stage

- Seksueel gezond gedrag
 - o Betekenis
 - o Vlaggensysteem

- Seksueel ongezond gedrag
 - o Betekenis
 - o Vlaggensysteem

- Waarnemingen
 - o Stage
 - o Opleiding
 - o Verbeterpunten

- Signalen
 - o Stage
 - o Opleiding
 - o Verbeterpunten

- Bespreekbaar maken
 - o Stage
 - o Opleiding
 - o Verbeterpunten

- Competenties

Bijlage C: Vragenlijst.

Persoonsgegevens.

- Hoe oud ben je?
- Studeer je MWD, SPH of CMV?
- Is dit je eerste sociale studie of heb je een vooropleiding gevolgd?
- Waar loop je op dit moment stage en kun je kort vertellen wat de instelling/organisatie de jongeren allemaal biedt?
- Hoeveel uur per week ben je op je stage?
- Hoe lang loop je nu al stage?
- Wat zijn jouw werkzaamheden binnen de instelling/organisatie en hoe zelfstandig voer je deze uit?
- Wordt er binnen je stage gewerkt met een beleid als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?
- Zijn jullie al bekend met het Vlaggensysteem? Wordt hier binnen jouw stage bijvoorbeeld mee gewerkt?
- Hoe zou je de werksfeer onder werkgevers, werknemers en stagiaires beschrijven?
- Wordt er veel gepraat en goed gecommuniceerd met elkaar?
- Zijn er vaak momenten waarop jullie samenkomen, bijvoorbeeld een wekelijkse vergadering?
- Voel jij je als stagiaire vrij genoeg om te kunnen zeggen wat je kwijt wil?

Seksueel gezond gedrag

- Wat verstaan jullie onder seksueel gezond gedrag?
- Hoe heb je hier voor jezelf een beeld van gevormd?
- Heb je hier tijdens je opleiding les over gehad en heb je hier iets in gemist?
- Inzet Vlaggensysteem → Laat de deelnemers de kleur die zij denken dat het best bij het plaatje past geven en laat beargumenteren

Seksueel ongezond gedrag

- Wat verstaan jullie onder seksueel ongezond gedrag?
- Hoe heb je hier voor jezelf een beeld van gevormd?
- Heb je hier tijdens je opleiding les over gehad en heb je hier iets in gemist?
- Inzet Vlaggensysteem → Laat de deelnemers de kleur die zij denken dat het best bij het plaatje past geven en laat beargumenteren.

Waarnemen

- Wat zie je op je stage en tijdens je opleiding als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?
- Wat hoor je op je stage als het gaat om seksueel gezond en ongezond gedrag?
- Wat doet het met je als je seksueel gezond en ongezond gedrag tegenkomt tijdens je stage en opleiding?

Signaleren

- Heb je tijdens je stage met jongeren wel eens signalen opgevangen van seksueel gezond en ongezond gedrag?
- Hoe ben je met deze signalen omgegaan?
- Wist je, voordat je het signaal opving, hoe je hier moest handelen?
- Heb je tijdens je opleiding iets geleerd over het signaleren van seksueel gezond en ongezond gedrag?

Bespreekbaar maken

- Hoe wordt seksueel gezond en ongezond gedrag onder collega's bespreekbaar gemaakt binnen de instelling waar je stage loopt?
- Hoe wordt seksueel gezond en ongezond gedrag bespreekbaar gemaakt met de jongeren binnen de instelling waar je stage loopt?
- Heb je zelf wel eens het voortouw genomen in het bespreekbaar maken van seksueel gezond en ongezond gedrag (bijvoorbeeld nadat je dit hebt waargenomen of hebt gesignaleerd?)
- Heb je hier tijdens je opleiding ooit les over gehad of iets anders mee gedaan?

Competenties

- Zijn jullie bekend met de competenties waaraan je als professional moet voldoen op het gebied van seksueel gezond en ongezond gedrag?
- Hoe zijn deze competenties teruggekomen tijdens je opleiding/stage?
- Beschikken jullie over voldoende competenties om seksueel gezond en ongezond gedrag bespreekbaar te maken?
- Welke competenties hebben studenten dan nodig om signalen van seksueel gedrag te bespreken met een cliënt/begeleider?
- Hoe kan de onderwijspraktijk ervoor zorgen dat studenten over deze competenties beschikken?

Bijlage D: Voorbeeld analysemethode.

Categorie: Kennismaking	Citaat
Label: leeftijd	R1: ... R2: ... R3: ... R4: ... R5: ... R6: ... R7: ...
Label: studie	Etc.
Label: stage werkzaamheden	Etc.
Label: werksfeer/communicatie	Etc.
Categorie: Seksueel gezond gedrag	Citaat:
Label: betekenis	Etc.
Label: Vlaggensysteem	Etc.
Categorie: seksueel ongezond gedrag	Citaat
Label: Betekenis	Etc.
Label: Vlaggensysteem	Etc.
Categorie: Waarnemingen	Citaat
Label: Horen & zien	Etc.
Label: Gevoelens	Etc.
Label: Aandacht voor seksueel gedrag	Etc.
Categorie: Signaleren	Citaat
Seksueel gezond gedrag	Etc.
Seksueel ongezond gedrag	Etc.
Handelen	Etc.
Categorie: Bespreken	Citaat
Label: Team	Etc.
Label: Jongeren	Etc.
Label: gevoelens	Etc.
Categorie: Competenties	Etc.
Categorie: onderwijs verbeteren	Citaat
Label: signaleren	Etc.
Label: bespreken	Etc.
Label: competenties	Etc.

Bijlage E: beroepsproduct.

Op de volgende bladzijde is het beroepsproduct uitgewerkt: informatiegids.

Seksueel hulpverleners?

Informatiegids voor studenten.

avans
hogeschool

Inhoud

Inleiding	3
Spelregels Vlaggensysteem	4
Reageren	5
Groene vlag	6
Gele vlag	7
Rode vlag	8
Zwarte vlag	9
Grenzen	10
Meer informatie	11

Inleiding

Werken met het Vlaggensysteem.

Wat is seksueel gezond gedrag? Wanneer gaat gezond seksueel gedrag over naar licht of zwaar ongezond gedrag? Hoe kan een hulpverlener reageren op seksueel gedrag van kinderen/jongeren? Wat moeten hulpverleners doen als kinderen/jongeren zelf met vragen komen? Het Vlaggensysteem kan jou als beginnende hulpverlener helpen om seksueel gedrag van kinderen en jongeren te signaleren, te bespreken en hier adequaat op te reageren. In deze gids leren aankomende hulpverleners het Vlaggensysteem kennen en de regels toe te passen binnen het werkveld.

Jeugdigen komen regelmatig in aanmerking met seksualiteit. Het begint al op een jonge leeftijd. Op tv, internet, tijdschriften en reclames wordt er volop bij seksualiteit stilgestaan. Jeugdigen worden verliefd, krijgen hun eerste kus, leren hun eigen lichaam ontdekken en verkennen. Dit wordt gezien als seksueel gezond gedrag, bovendien leren jeugdigen hiervan. Ze krijgen een beter beeld van seksualiteit en al doende leren ze wat ze prettig vinden en wat niet. Dit betekent niet dat jeugdigen hun gang kunnen gaan op het gebied van seksualiteit. Het is belangrijk dat jeugdigen wegwijs worden gemaakt in het relationele en seksuele verkeer.

Hulpmiddel.

Deze gids is een aanvulling op de workshop die wordt aangeboden door Avans Hogeschool. Deze gids wil je helpen seksueel gedrag van jeugdigen beter in te schatten en biedt een houvast voor gesprekken met professionals en jeugdigen over seksualiteit. De gids bevat een korte overzicht van alle belangrijkste elementen van het Vlaggensysteem die tijdens de workshop centraal stonden.

Vlaggensysteem.

Het Vlaggensysteem helpt hulpverleners en jeugdige stapsgewijs te kijken naar seksueel gedrag. Als hulpverlener is het belangrijk onderscheid te kunnen maken in het ene gedrag toe te laten terwijl het andere gedrag begrensd wordt. Omdat seksueel gedrag onder jongeren voorkomt is het van belang een duidelijk pedagogisch antwoord op te formuleren. Regels die je als hulpverlener moeten duidelijk zijn voor jongeren en structuur bieden. Het Vlaggensysteem onderscheidt zes criteria voor gezond seksueel gedrag die dienen als spelregels waar rekening mee gehouden moet worden. Vastgesteld kan worden dat seksueel gezond gedrag zich kenmerkt door middel van zes criteriums. Om aan seksueel gezond gedrag te kunnen voldoen moet er sprake zijn van vrijwilligheid, wederzijdse toestemming, gelijkwaardigheid, context adequaat, zelfrespect en ontwikkelingsadequate handelingen (Frans & Franck, 2011). Deze spelregels worden verderop in de gids uitgelegd.

Het Vlaggensysteem helpt je beoordelen als seksueel gedrag gezond is of niet en leert je hoe je op seksueel gedrag moet reageren. Het Vlaggensysteem heeft als doel een preventief werkinstrument te zijn dat een leidraad kan bieden aan ieder die werkt met kinderen en jongeren. Het is de bedoeling dat door middel van het Vlaggensysteem, seksualiteit, wensen en grenzen en criteria van ongezond gedrag bespreekbaar wordt gemaakt in het team maar ook met de jeugdige zelf.

Seksueel gezond of seksueel ongezond gedrag?

Het is belangrijk dat jeugdigen leren welk seksueel gedrag gezond is en welk gedrag niet. Het is van belang dat jongeren weten wat seksueel gezond gedrag is en wat ongezond gedrag is. Seksueel gezond gedrag is een positieve en respectvolle benadering van seksualiteit en seksuele relaties. Hierbij gaat het om prettige en veilige seksueel ervaringen die vrij zijn van dwang, discriminatie of geweld.

Seksueel ongezond gedrag houdt in dat er sprake is van gedwongen seksueel gedrag. Voorbeelden van seksueel ongezond gedrag zijn: seksueel geweld, seksueel misbruik en seksuele intimidatie. Seksueel ongezond gedrag kan schadelijke en bedreigende gevolgen met zich meebrengen. Deze gevolgen kunnen de gezonde ontwikkeling van jongeren aantasten. Seksueel ongezond gedrag houdt in dat er niet kan worden voldaan aan één of meer van de criteria van het Vlaggensysteem. In het volgende hoofdstuk wordt er stil gestaan bij deze criteria. Het Vlaggensysteem is één van de methodieken die hulpverleners helpt bij het herkennen en bespreekbaar maken van seksueel gedrag. Er zijn meerdere methodieken die hulpverleners bij dit onderwerp kunnen helpen. Wanneer jeugdigen leren wat seksueel gezond en ongezond gedrag is, is de kans groter dat zij grenzen van anderen respecteren. Daarnaast worden ze weerbaarder en leren seksueel ongezond gedrag herkennen en weten hoe zij hierop moeten reageren.

Spelregels Vlaggensysteem

Net zoals in het verkeer zijn er ook in het seksuele verkeer regels. Deze regels moet je kennen en aan jeugdigen mee geven. De regels zijn omschreven in het stuurwiel en helpt zowel jou als de jeugdige te navigeren in het seksuele verkeer. Het stuurwiel bevat de zes criteria voor gezond seksueel gedrag. Deze criteria zullen hieronder kort worden uitgelegd.

Toestemming

Seksueel gedrag is alleen toegestaan als alle betrokkenen ermee akkoord gaan en zich er prettig bij voelen.

Vrijwilligheid

Er mag bij seksueel gedrag geen vorm van misleiding, druk, beloning of dwang in het spel zijn.

Gelijkwaardigheid

Alleen seksueel gedrag tussen gelijkwaardige partners is toegestaan. Die gelijkwaardigheid moet er zijn op vlak van leeftijd, kennis, intelligentie, aanzien, macht, levenservaring, rijpheid, status etc.

Context

In de ene situatie gelden andere regels voor seksueel gedrag dan in de andere. Gezond seksueel gedrag is aangepast aan de situatie of omstandigheden.

Zelfrespect

Soms kan seksueel gedrag fysieke, emotionele of psychische schade veroorzaken. Dit is niet de bedoeling. Aan seks hoor je een goed gevoel over te houden.

Ontwikkeling

Bij elke ontwikkelingsfase hoort seksueel gedrag dat typisch en dus oké is voor die fase. Ook seksueel gedrag dat niet bij een bepaalde leeftijd of ontwikkelingsfase past, zou dus grensoverschrijdend kunnen zijn.

Reageren.

Uit je reacties op seksueel gedrag kunnen jeugdigen afleiden welk gedrag wel toegestaan is en welk gedrag niet. Dat geldt voor al jouw reacties op seksueel gedrag van mensen op straat of tv en voor je reactie op verhalen waarin jeugdigen met seksueel gedrag te maken kregen. Het Vlaggensysteem kan je leren om op deze gebeurtenissen of verhalen passend te reageren. Dit systeem helpt je op basis van de zes criteria voor gezond seksueel gedrag in te schatten of het gedrag toegestaan is of niet. Het Vlaggensysteem beoordeeld het gedrag met een groene, gele, rode of zwarte vlag. In de volgende hoofdstukken vind je bij elke vlag een voorbeeldsituatie en staat er een manier beschreven waarop je zou kunnen reageren. Deze reacties die het Vlaggensysteem voorstelt zijn voorbeelden en zijn bedoeld om te reageren op seksueel gedrag van jeugdigen waar je verantwoordelijk voor bent. Naast het geven van een reactie is het van belang dat je in gesprek gaat met het kind over seksueel gedrag. Je kan daarbij verwijzen naar de zes criteria voor gezond seksueel gedrag.

Groene Vlag

Seksueel gedrag dat perfect aanvaardbaar is, verdient een groene vlag. Dit betekent dat je het gedrag benoemt én bevestigt of er bewust niet op reageert. Seksueel gedrag krijgt een groene vlag wanneer de betrokkenen gelijkwaardig zijn, er duidelijk wederzijdse toestemming is en er geen enkele vorm van dwang of druk gebruikt werd. Het gedrag moet ook aansluiten bij de ontwikkeling en mag niet storend of schadelijk zijn.

Voorbeeld

Je passeert de badkamer en ziet een meisje van vijf kijken hoe een jongen van zes plast. Ze zijn allebei aan het lachen en hebben er duidelijk plezier in.

Beoordeling

Dit is typisch gedrag voor vijfjarigen en er is sprake van gelijkwaardigheid. Uit het feit dat ze aan het lachen zijn kan je afleiden dat ze er allebei mee instemmen, dat het vrijwillig gebeurt. Het gedrag is bovendien niet schadelijk en aangepast aan de omstandigheden: ze doen dit in de beslotenheid van de badkamer. Het gedrag voldoet dus aan alle criteria.

Reactie

Er niet op reageren zou in dit geval een gepaste reactie zijn. Zo geef je de boodschap dat er niets mis is met wat ze doen. Wat je in zo'n situatie ook kan doen, is het gedrag benoemen en bevestigen. Je zou het meisje bijvoorbeeld al glimlachend kunnen vragen of ze het interessant vindt om te zien hoe jongens plassen. Zo geef je aan dat het gedrag oké is.

Gele vlag

Licht grensoverschrijdend seksueel gedrag komt veel voor. Kinderen experimenteren en gaan soms licht over de grens, zo leren ze. Op licht grensoverschrijdend seksueel gedrag reageer je met de gele vlag. Dit betekent dat je het gedrag benoemt en begrenst. Verbieden is niet nodig, uitleggen waarom je begrenst wel. Bij kleine kinderen hoef je bij dit soort gedrag zelfs niet te begrenzen. Bij hen kan het volstaan ze even af te leiden. Seksueel gedrag krijgt de gele vlag als er geen duidelijke wederzijdse toestemming is, als er lichte dwang of druk gebruikt wordt of als er sprake is van lichte ongelijkwaardigheid tussen de betrokkenen. Ook onbeleefd gedrag, gedrag van iets oudere of jongere kinderen en gedrag dat schade kan veroorzaken, krijgt een gele vlag.

Voorbeeld

Een tiener komt je vertellen dat ze 'waarheid, durven of doen' aan het spelen waren en dat hij de opdracht kreeg de borsten van een vriendin aan te raken. Hij wou het niet doen, maar heeft het toch gedaan omdat iedereen riep dat hij niet flauw moest doen.

Beoordeling

Er is in dit geval sprake van lichte druk (geen vrijwilligheid) en van onduidelijke wederzijdse toestemming: je weet niet of het meisje heeft toegestemd. Vandaar een vlag.

Reactie

Vraag hoe hij er zich bij voelt en of dat meisje het leuk vond. Zeg hem dat hij zich niet mag laten dwingen om iets te doen dat hij niet wil. 'Als de groep je onder druk zet, is dat niet goed. Het is dus oké als je de volgende keer nee zegt op die opdracht.' Zo geef je het signaal dat het soms nodig is om nee te zeggen.

Rode vlag

Op ernstig grensoverschrijdend seksueel gedrag reageer je met de rode vlag. Je confronteert het kind met zijn of haar gedrag, maar in plaats van te begrenzen, ga je het gedrag verbieden. Seksueel gedrag krijgt een rode vlag als er geen toestemming is van de betrokkenen, als er gebruik gemaakt wordt van misleiding, chantage of macht of als er sprake is van een grote ongelijkwaardigheid tussen de betrokkenen. Seksueel gedrag dat beledigend of kwetsend is voor anderen, gedrag dat fysieke, emotionele of psychische schade veroorzaakt en seksueel gedrag dat niet bij de leeftijd en ontwikkeling aansluit, krijgt ook een rode vlag.

Voorbeeld

Een zestienjarige meisje chat met een jongen van wie ze weet dat hij elf is. Ze vraagt hem zijn penis te laten zien voor de webcam.

Beoordeling

Er is hier geen gelijkwaardigheid, want het zijn geen leeftijdsgenoten. Je kan je ook afvragen in hoeverre er sprake is van toestemming en vrijwilligheid. Beseft de jongen wat de gevolgen kunnen zijn van zijn gedrag (toestemming en zelfrespect)? En in hoeverre voelt hij zich onder druk gezet (vrijwilligheid)?

Reactie

Je confronteert het meisje met haar gedrag, maar in plaats van te begrenzen, ga je het gedrag verbieden. Bijvoorbeeld: 'Je mag iemand niet vragen om iets te doen waar hij of zij nog niet aan toe is of wat kwetsend kan zijn. De jongen is nog maar elf. Bovendien kan het riskant zijn voor de jongen, want met een webcam kan je opnames maken. Als je je niet gedraagt op internet, zal je tijdelijk niet meer op de computer mogen. Het zou goed zijn dat je de jongen je excuses aanbiedt.'

Zwarte vlag

Op zwaar grensoverschrijdend seksueel gedrag reageer je met de zwarte vlag. Bij de zwarte vlag verbied je niet alleen, maar straf je ook en leg je uit waarom je straft. Als het gedrag op een onderliggende problematiek lijkt te duiden of als het kind door het gedrag in de problemen kan komen, schakel je hulp in. Seksueel gedrag krijgt een zwarte vlag als er geen wederzijdse toestemming is, als het seksueel contact wordt afgedwongen met dreigementen, agressie, geweld of als er een grote ongelijkwaardigheid is tussen de betrokkenen. Ook gedrag dat choquerend is, zware schade veroorzaakt of totaal niet past bij de leeftijd en ontwikkeling, krijgt de zwarte vlag.

Voorbeeld

Een cliënt van negen vertelt dat haar vriendinnetje bij haar oom op schoot zat en dat die met zijn handen onder haar truitje zat. Haar vriendin voelde zich daar niet lekker bij.

Beoordeling Er is geen sprake van wederzijdse toestemming, vrijwilligheid en gelijkwaardigheid. Bovendien kan dit gedrag zware emotionele of psychische schade veroorzaken bij het kind.

Reactie

Leg de cliënt uit – zelfs als je twijfelt aan het verhaal – dat dit absoluut niet kan omdat die man veel ouder is en haar vriendin het duidelijk niet graag heeft. Je kan de cliënt ook zeggen dat als een oudere man dat bij haar ooit doet, dat ze dan nee moet zeggen en dit onmiddellijk aan jou moet vertellen. 'Dan ga ik dat met die man bespreken en ervoor zorgen dat het niet meer kan gebeuren.' Licht ook de ouders/verzorgers van het vriendinnetje in of ga eerst zelf eens met het vriendinnetje praten.

Grenzen

Niet alleen door wat je zegt, maar ook door wat je doet, geef je aan wat wel en niet oké is. Daarom is het belangrijk dat je als hulpverlener zelf steeds het goede voorbeeld geeft. Want ook dáár kunnen kinderen en jongeren veel uit afleiden. Zelf het goede voorbeeld geven is vooral een kwestie van zelf ook grenzen aan te geven en te respecteren en je aan de spelregels te houden.

Grenzen respecteren

Als je wilt dat een jeugdige de grenzen van anderen respecteert, dan hoor je dat zelf ook te doen. Doe je dat niet, dan kan het kind of de jongere daaruit afleiden dat grenzen niet gerespecteerd hoeven te worden of dat grenzen stellen geen zin heeft.

Grenzen aangeven

Als je wil dat een kind of jongere zelf zijn grenzen aangeeft, is het belangrijk dat je dat zelf ook doet. Als iemand in aanwezigheid van de jeugdige over je grens dreigt te gaan, is het belangrijk dit duidelijk aan te geven. Zo leert het kind niet alleen dat er grenzen zijn, maar ook hoe het kan duidelijk maken dat die overschreden dreigen te worden.

Meer informatie

Seksuele opvoeding houdt veel meer in dan kinderen en jongeren het verschil aanleren tussen aanvaardbaar en grensoverschrijdend seksueel gedrag. Wil je meer weten over het Vlaggensysteem, lees dan het boek: Vlaggensysteem: praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Geschreven door Erika Frans en Thierry Franck.

Wil je meer weten over wat seksuele opvoeding is en hoe je dat aanpakt, lees dan een van de seksuele voorlichtingsboeken van Sanderijn van der Doef (www.sanderijnvanderdoef.nl)

Handige tips

Wil je meer weten over seksueel grensoverschrijdend gedrag in het algemeen, kijk dan op www.seksueelgeweld.info. Op deze website vind je cijfers en juridische informatie, maar ook informatie over signalen van seksueel misbruik en mogelijkheden voor hulp. Het Expertisepunt Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag van MOVISIE biedt informatie en organiseert trainingen over het vlaggensysteem voor ouders en professionele opvoeders.

